

Tóth Olga:

ERŐSZAK A CSALÁDBAN

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok:

- fontos közpolitikai témákat tűz napirendre
- tényszerű, kiegyensúlyozott elemzéseket bocsát közre
- hidat kíván teremteni az akadémiai szféra, a döntéshozói kör, a kormányzati szektor és a versenyszféra között
- érdekes és hiánypótló szeretne lenni

A sorozat a TÁRKI kutatásaira támaszkodik, számai havi rendszerességgel jelennek meg.

A sorozatot szerkeszti: Tóth István György

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok az Institute für die Wissenschaften vom Menschen (IWM) SOCO program támogatásával készül, mely programot az Osztrák Szövetségi Kormány Alapja a Közép- és Kelet-Európai Együttműködésért, valamint a Ford Alapítvány finanszírozza.

© Tóth Olga, 1999

TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12.
Budapest, 1999
ISSN 1418-0839
ISBN 963 7869 18 2
Felelős kiadó: Kolosi Tamás elnök-igazgató
Olvasószerkesztő: Nagy Ildikó
Tördelő: Pallagi Ilona
© TÁRKI, 1999

Tóth Olga:

ERŐSZAK A CSALÁDBAN

Budapest, 1999. június

Tóth Olga szociológus, az MTA Szociológiai Kutatóintézet tudományos főmunkatársa.

A szerző a tanulmánnyal kapcsolatos bármilyen megjegyzést, kiegészítést, kritikát szívesen fogad: tot4475@mail.iif.hu

A tanulmány a Budapesti Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány keretein belül működő Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet (COLPI) megrendelésére és támogatásával készült.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A kutatás metodológiai megfontolásai	7
2. A kérdőív szerkezete és felépítése	8
3. A minta	9
4. Eredmények	10
4.1. Közbiztonság, jogtudat	10
4.2. Szabad-e a szülőknek verni a gyereket? A gyerekek fizikai bántalmazása a családban	14
4.3. A gyerekek szexuális zaklatása.....	19
4.4. A feleségek elleni szexuális erőszak	22
4.5. Fenyegetés, asszonyverés	26
4.6. Gyerekkori tapasztalatok – apa verte anyát	30
4.7. Fenyegetettség a partnerkapcsolatban	31
4.8. Van-e valami segítség?	33
5. Összefoglalás, további kutatási javaslatok	36
Bibliográfia	40
MELLÉKLET	41
Abstract	43

Bevezetés

Jelen kutatás, melyet a COLPI megbízásából és finanszírozásával a TÁRKI-ban végeztünk 1998 őszén, Magyarországon első ízben a családon belüli erőszak különféle formáinak előfordulását, gyakoriságát térképezte fel. Ennek keretében egyrészt a gyerekek elleni, másrészt a nők elleni erőszakra összpontosítottunk. A nők elleni, házasságon belüli erőszak tárgyalása során a szakirodalom megkülönbözteti egymástól a fizikai bántalmazást, a lelki, pszichikai erőszakot és a szexuális erőszakot. Noha ez a három terület egymással szorosan összefügg és gyakran egyik a másikkal együtt jelentkezik, a társadalom felfogása velük szemben nem egyforma. A közfelfogás szerint a fizikai bántalmazás leggyakoribb elkövetője a férj, elszenvetője a feleség. Közismert, ma is élő közmondás, hogy „Pénn számolva, asszony verve jó!”, ami az asszonyverés tradicionális elfogadottságára utal. Nem ritkán halljuk azt a vélekedést is, hogy a megvert feleség nyilván valamilyen viselkedésével „provokálta ki” férje brutális viselkedését. Ugyanakkor sokak szemében a feleségét bántalmazó férj nem túl rokonszenves figura. Így tehát a témával kapcsolatos vélekedések megismerése is igen informatív. A lelki, pszichikai erőszak elkövetője a közvélemény szerint leggyakrabban a feleség. Egyfajta szerepkiosztás szerint sokan úgy vélik, hogy a nők ezzel a „fegyverrel” kompenzálják a férfiak fizikai erőfölényét. Míg azonban a fizikai erőszak viszonylag pontosan definiálható, a lelki erőszak határai sokkal nehezebben vonhatók meg. Kérdés, hogy vajon a megalázás, a lekicsinylés, a másik lelki szükségleteinek figyelmen kívül hagyása, a verbális agresszió milyen foka számít erőszaknak. Célorientált kutatások hiányában ezekre a kérdésekre és a lelki erőszak elterjedtségére sem tudjuk a pontos választ, valamint arra sem, hogy valóban inkább a nők élnek-e ezzel az erőszakformával a családban. Ebben a kutatásban – pontosan a nehéz definiálhatóság miatt – ezzel a kérdéssel nem foglalkoztunk behatóan.

A családon belüli erőszak kutatása nem csak Magyarországon, de a nyugat-európai országokban is viszonylag új, kevésbé kimunkált terület. Ezen belül a szexuális erőszak még elhanyagoltabb terület. Ennek oka elsősorban az, hogy a házasságon belüli szexuális erőszak egyfajta tabu témának számít még napjainkban is. Egyesek magát a tényt, vagyis a házasságon belüli szexuális erőszak létét is tagadják. Sokan úgy vélik, hogy a házasság, mint intézmény funkciójából következik, hogy az egyik házaspár szexuális igényeit a másiknak minden körülmények között ki kell elégítenie. Ha erre az nem hajlandó és a ki nem elégített fél (többnyire a férj) erőszakosan veszi rá partnerét a nemi életre, ez nem sorolható ugyanabba a kategóriába, mint a szexuális erőszak más formái. Nem tudhatjuk pontosan, hogy ez a felfogás mennyire elterjedt társadalmunkban (többek között éppen az erre vonatkozó kutatások hiányában), de azt feltételezzük, hogy a férfiak és talán a nők többsége is ezt vallja. Ezt a hipotézist az támasztja alá, hogy a családdal, a nemi szerepekkel kapcsolatos kutatások rendre kimutatják a magyar társadalom konzervatív felfogását. Úgy véljük, hogy éppen ebben a kényes témában nem feltételezhető, hogy a népesség kevésbé konzervatív nézeteket valljon.

Tulajdonképpen a házasságon belüli erőszak témájában leginkább modern nézeteket valló (és a jogrendszer is ennek megfelelően alakító) nyugat-európai és észak-amerikai országokban is csak az utóbbi egy-két évtizedben változott ilyen irányba a helyzet. Még a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején is általános volt, hogy a szexuális erőszakot arra a helyzetre korlátozták, amikor egy vagy több idegen megerőszakolt egy nőt. Sokáig tartott annak elfogadtatása is, hogy egy ismerős: barát, osztálytárs, szomszéd, randevú partner, volt udvarló is követhet el erőszakot.

Általános volt az a nézet, hogy az ismeretség maga, és különösen ha ez az ismeretség előzőleg már tartalmazott szexuális kapcsolatot, kizárja az erőszak létét. Ha azonban kibontjuk az erőszak fogalmát és értelmezzük, miszerint valaki akkor követ el szexuális erőszakot, ha fegyverrel, fizikai erővel vagy fenyegetéssel szexuális tevékenységre késztet valakit akarata ellenére, nyilvánvaló, hogy a fennálló ismeretség vagy a korábban létesített szexuális kapcsolat ellenére alapvető emberi jog a szexuális kapcsolat visszautasítása, illetve a kényszerítés ugyanolyan erőszak, mint ha egy idegen követné el. Vizsgálatok tanulsága szerint az esetek mintegy 80%-át az ismerősök által elkövetett erőszak teszi ki. Nyilvánvaló, hogy a házasságon belüli erőszak létezésének elfogadása még lassúbb, nehezebb folyamat. A tradicionális társadalmak arra szocializálták a felnövekvő női nemzedékeket, hogy az asszony kötelességei közé tartozik a férj szexuális igényeinek kielégítése, akár tetszik ez neki, akár nem. Gyakran a „házastársi kötelesség” kínos, fájdalmas, kellemetlen voltát is megtanították a házassági korba lépő lányoknak. Nem csoda, hogy a nők egy része ma is úgy véli, hogy ez ellen sokat tenni nem lehet. Ugyanakkor a férfiak egy része fenyegetésként éli meg, hogy a nők egyre gyakrabban kifejezik saját igényüket az örömteli szexualitásra, illetve esetenként elutasítják akár még házastársukkal való szexuális együttlétet is. Tehát széles körben akadályokba ütközik a házasságon belüli erőszak létezésének, tényének elfogadása. Nemcsak a férfiak, de gyakran maguk az érintett nők sem tartják erőszaknak, legfeljebb kellemetlen, fájdalmas vagy megalázó élménynek, ha házastársuk akarata ellenére létesít velük szexuális kapcsolatot.

Nem kevésbé problematikus a kérdés jogi oldala, azaz a házasságon belüli erőszak büntethetőségének kérdése sem. Gyakori ellentét, hogy az állam ily módon olymértékben beavatkozna a családok, házaspárok intimszférájába, hogy az már inkább visszatetsző, mint előrevívó lenne. Azt is gyakran hallani, hogy a házasságon belüli erőszak büntethetősége olyan fegyvert adna a „már túlságosan is erős” nők kezébe, amivel igen könnyű lenne visszaélni. Azaz a nők olyan esetekben, amikor bármilyen más ok miatt (válóper, gyermekelhelyezés, vagyonmegosztás) bíróság elé citálják házastársukat, akár alaptalanul is felhasználhatnák az erőszak vádját ellenük. További érv még, hogy a házasságon belüli erőszakok (legalábbis) egy részét maguk a nők provokálják ki. Különösen gyakran tennék ezt, ha tudnák, hogy a jog ebben a kérdésben egyfajta erőpozíciót is biztosít számukra. Ezen érvek közös vonása, hogy egyrészt rosszhiszeműséget feltételeznek a nők részéről, és eleve adottnak veszik, hogy a nők, ha csak erre módjuk van, minden lehetőséget kihasználnak, hogy fellépjenek férjükkel, férfi partnerükkel szemben. Ez a feltevés éppen olyan távol áll az igazságtól, mint a fordítottja, mely szerint minden férfi csak arra vár, hogy erőszakot követhessen el feleségén, partnerén. Másrészt a fenti érvelések kimondatlanul azt a feltevést is magukban rejtik, hogy a nők nem megbízhatóak ezekben a kérdésekben, azaz nem lehet feltétlenül elhinni azt, amit az erőszak megtörténtéről állítanak. Ez a feltevés egyébként nyugati kutatások szerint meglehetősen jellemző (vagy legalábbis jellemző volt) az erőszak áldozataival hivatalból foglalkozók (rendőrök, bíróság) szemléletére is, azaz ha egy nő feljelentést tett megerőszakolója ellen, a hivatalos szervek gyakran nem hittek neki, különösen akkor, ha az elkövető és az áldozat előzőleg is ismerték egymást. Az intimszférába való felesleges beavatkozás természetesen meggátolandó, csak a tapasztalatok szerint ez az érvelés gyakran éppen a visszajára fordul. A családját fizikai erőszakkal (is) rettegésben tartó házastárs, leggyakrabban a férj, apa ellen a rendőrség pontosan ezzel az érveléssel nem tud, nem akar fellépni. A jogi eszközök megléte esetén nemcsak az erőszakoskodó privát szférája élvezne védelmet, hanem áldozatáé is.

A kutatás és a családon belüli erőszak másik nagy témaköre a gyermekek elleni erőszak volt. Itt egyrészt a fizikai bántalmazást, másrészt a gyermekek szexuális zaklatását próbáltuk meg körüljárni. A gyerekek verése Magyarországon a hetvenes években végzett szociológiai vizsgálatok tanúsága szerint igen elterjedt volt. A kutatók egy része ennek okát a tradíciókban látta gyökerezni, mivel a hetvenes években még elevenen élt a paraszti társadalom patriarchális családi értékrendje, hiszen a lakosság túlnyomó többsége ennek alapján szocializálódott. Ez a feltevés egyúttal azt is magában foglalta, hogy a társadalom modernizálódásával a gyerekverés lassanként elveszti általános elterjedtségét. Kutatásunkban tehát megpróbáltuk azt körüljárni, hogy ma Magyarországon a felnőtt női lakosság hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, és mennyire elterjedt napjainkban a gyerekek családon belüli fizikai bántalmazása.

A gyerekek szexuális zaklatása nem új jelenség, de minden történelmi kor másként viszonyul ehhez a kérdéshez. Nyugat-Európában és Észak-Amerikában az utóbbi évtizedek gyermek- és nőjogi mozgalmak hívták fel a társadalom figyelmét a gyermekek szexuális zaklatásának kérdésére. Ez a téma azok közé tartozik, melyekről valós tényeket igen nehéz megismerni. A közvélemény általában csak a legkirívóbb, legbrutálisabb eseményekről szerez tudomást. A szülők nagyon féltik gyerekeiket az idegenektől, akik elcsábíthatják őket, ugyanakkor nincsenek tudatában annak a ténynek, hogy a molesztálást, a szexuális zaklatást leggyakrabban ismerősök, családtagok követik el. Mindenki úgy véli, vagy megpróbál úgy viselkedni, mintha ilyesmi az ő környezetében nem fordulhatna elő. Gyakori az is, hogy a gyerekek szexuális zaklatását, bántalmazását leszűkítve közelítik meg az emberek, azaz az „enyhébb” esetek fölött szemet hunynak. Ennek a kutatásnak nem célja a szexuális bántalmazás témakörét, fokozatait körüljárni. Azt a célt tűztük ki magunk el, hogy a kérdés megítélését, illetve a gyermekkori szexuális bántalmazás elterjedtségét mutatjuk be.

1. A kutatás metodológiai megfontolásai

A családon belüli erőszak témakörét egy survey jellegű vizsgálattal közelítettük meg. Ennek a megközelítési módnak számos hátránya és előnye van. Ezeket a vizsgálat megkezdése előtt számba vettük abból a célból, hogy a hátrányokat lehetőségek szerint a minimálisra csökkentjük, az előnyöket viszont minél jobban használjuk ki. Ha ilyen jellegű, kényes kutatási témákhoz nyúlunk a kutatók, általában a dokumentumok másodlagos elemzése (pl. bűnügyi statisztikák, bírósági akták stb.) mellett a lehető „legpuhább” módszert, a félig strukturált mélyinterjút választják. Ilyen kutatás volt Magyarországon *Morvai Krisztina* úttörő jellegű munkája (Morvai, 1998). Ez a megközelítési mód lehetővé teszi, hogy a kutató a témában kellő mélységbe leásson, a megkérdezett szabadon elmondhassa a témához kapcsolódó összes gondolatát, felidézhesse részletesen az eseményeket, a különféle szereplők reagálásait. Emellett arra is alkalmas, hogy a mélyinterjú, hogy a téma kényes volta miatt először esetleg elzárkózó interjúalanyok „megnyíljanak”, azaz a megfelelő, szakszerű kérdés hatására elmondják a témához kapcsolódó élményeiket, érzéseiket. Emellett, a mélyinterjú során a jól felkészített kérdező segíthet abban is, hogy a megkérdezett ne maradjon magára felkavarodó kellemetlen, megrázó élményeivel. Ennek a módszernek azonban az a hátránya, hogy csak korlátozott számú interjú dolgozható fel, mert nagyobb tömegű interjú már kezelhetetlen. Emellett a kis számú interjú nem adhat választ arra a kérdésre, hogy a vizsgált jelenség mennyire elterjedt a társadalomban, hiszen általában csak azok kerülnek a megfigyelés fókuszába, akik szenvedő alanyai voltak az erőszaknak.

Mivel kutatásunk éppen annak feltárására irányult, hogy a családon belüli erőszak mennyire elterjedt a mai magyar társadalom egyes rétegeiben, valamint hogy az egyes társadalmi rétegbeli nők hogyan viszonyulnak ehhez a kérdéshez, nem használhattuk a mélyinterjú módszerét. A kutatás központi kérdéseire csak úgy válaszolhattunk érvényesen, hogy egy nagyobb, a felnőtt női társadalmat kor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentáló mintát kérdeztünk meg. Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy ekkora mintát csak egy megfelelően sztenderdizált kérdőív felhasználásával érthetünk utol. A survey jellegű kutatás azonban azt a hátrányt hordozza, hogy kérdéseinkkel nem mehettünk olyan mélységbe, mint ahogy egy mélyinterjút használó kutatás mehetne. Kérdéseink nagyobbik része zárt kérdés kellett hogy legyen, minimális számú nyitott kérdést alkalmazhattunk. Ez a számítógépes feldolgozhatóság elemi feltétele volt. Emellett kérdőívünknek úgy kellett felépülnie, hogy minél több információt nyerjen, azaz „vezesse” az interjúalanyt abba az irányba, hogy ne hallgassa el a kérdéssel kapcsolatos tapasztalatait, véleményét. Természetesen nem akartunk mindenáron „eredményt” kicsikarni, azaz ott is erőszakos eseményt találni, ahol nincs, de azt akartuk elérni, hogy a megkérdezettek valóban feltárják az erőszakkal kapcsolatos érintettségüket.

A nyugati országokban nemcsak az ilyesfajta kényes témák esetében, de egyéb survey jellegű kutatásoknál is leggyakrabban telefonos lekérdezést, vagy postai úton elküldött kérdőívet alkalmaznak. Mi ebben a kutatásban mindkettőt elvetettük és a Magyarországon bevett személyes megkeresésen alapuló, kérdezőbiztost alkalmazó technikát használtuk. Úgy gondoltuk, hogy nálunk a kérdőív kitöltési rutin kevésbé elterjedt, mint a nyugati országokban, ahol egyébként a 60-70%-os visszaküldési arányt sikeresnek tekintik. Másrészt nem akartuk éppen a legkevésbé „írástudó” rétegek véleményét elveszíteni. Emellett úgy véltük, hogy egy ilyen kényes témában egy jól előkészített, személyes megkeresés sikeresebb interjút eredményezhet.

A kérdezés során természetesen speciális igények merültek fel a kérdezők személyével kapcsolatban is. Nyilvánvaló volt, hogy kérdezőink csak nők lehetnek, emellett csak a legtapasztaltabb, leginkább felkészült kérdezők jöhettek szóba. Emellett le kellett küzdenünk a kérdezés körülményeivel kapcsolatosan nehézségeket is. Köztudott, hogy Magyarországon részben a lakásviszonyok, részben a kulturális szokások miatt gyakori, hogy a kérdőíves kérdezés során nem tud kettesben maradni a kérdező és a megkérdezett. Különösen gyakran merülhet ez fel éppen a női megkérdezettek esetében, akiket férfi partnerük, vagy esetleg apjuk ily módon is ellenőrizni kíván. Ugyanakkor témánk szempontjából nyilvánvaló volt, hogy a négy szemközti beszélgetés elemi követelmény. A bizalmatlanság egy része leküzdhető volt azzal, hogy a főcím listába került nők részére előzetes felkérő levelet küldtünk ki. Ebben hangsúlyoztuk, hogy a felmérés során „női témákról” lesz szó. A személyes megkereséskor a kérdező ismét kihangsúlyozta ezt. Határozott utasítás volt a kérdezők számára, hogy amennyiben semmiképpen sem lehet eltávolítani a férjet, vagy harmadik személyt, ne kérdezze meg az illetőt, hanem alkalmazzon helyette pótcímet.

2. A kérdőív szerkezete és felépítése

A nyugati országokban a személyes megkérdezés esetén gyakran alkalmazzák azt a technikát, hogy a kérdőív legkényesebb részeit a megkérdezett a kérdező jelenlétében, de önkitöltéssel tölti ki. Bármilyen kérdése, problémája van, a jelenlévő kérdező válaszol arra. Amikor a megkérdezett végzett a kérdőív fizikailag is különálló „kényes” részével, azt egy borítékba teszi és lezárva adja át a kérdezőnek, ezzel bizto-

sítva, hogy azt csak a feldolgozás során, a többi kérdőívvel együtt nyitják ki. Úgy véltük, hogy Magyarországon a lakosság nem minden rétege képes olyan szinten olvasni, kérdőívet értelmezni és kitölteni, mint a piackutatásokkal lényegesen erősebben terített nyugati országokban.

A kérdőív kidolgozása során egy sajátos kutatás metodológiát alkalmaztunk. A kérdőív első részében kérdeztük a demográfiai-szociológiai jellegű háttér adatokat. Ezután a családon belüli erőszak témakörére vonatkozó attitűdöket, illetve a másoktól hallott tapasztalatokat tártuk fel. A kérdőív következő része 25 egyszerű, igen-nem válasszal eldönthető állítást tartalmazott a családon belül erőszak személyesen átélt tapasztalataira vonatkozóan. Ezeket a kérdéseket a megkérdezett kártyán kapta meg. Minden kérdés egy háromjegyű sorszámot viselt, illetve az igen-nem válaszok A, B, C vagy D betűvel voltak jelölve váltakozva. A megkérdezett saját maga olvasta el a kérdést, és a kérdező számára csak a háromjegyű kódot és egy betűt mondott, aki ezt rögzítette a kérdőívben. Így lehetővé vált, hogy a legkényesebb kérdéseknél a kérdező ne tudja, hogy éppen mit válaszol a megkérdezett. A tapasztalatok alapján a megkérdezettek többsége számára megnyugtató volt ez a kérdezési módszer, szívesen és nagy számban válaszoltak a legkényesebb kérdésekre is.

A kérdőív harmadik részében sorra vettük a következő erőszak fajtákat: gyermek fizikai bántalmazása, illetve szexuális zaklatása, feleség fizikai bántalmazása és meg-erőszakolása. Valamennyi erőszak fajta esetében arra kértük a megkérdezettet, hogy ha van tapasztalata és van kedve erről beszélni, idézze fel ezzel kapcsolatos élményeit. Itt nyitott kérdéseket alkalmaztunk, a kérdező leírta a történetet és utólag kódoltuk. Ez a sajátos, tagolt kutatási metodika kiküszöbölte legnagyobb félelmünket, nevezetesen azt, hogy nehéz lesz érvényes információt gyűjteni erről az igen kényes kérdéstről. Összességében a válaszolási arány igen magas volt. A kérdőív első felére lényegében mindenkitől kaptunk választ, a második, kártyás résznél is mindössze 10-13% volt a válaszmegtagadók aránya. A kérdőív harmadik részében pedig átlagosan a megkérdezettek negyede mesélt el valamilyen személyesen átélt, vagy a környezetében bekövetkezett családon belüli erőszakos eseményt.

3. A minta

A megkérdezett személyek száma 1010 fő volt. A mintavétel a magyar 18 éves és idősebb női népességből történt, véletlen mintavétel módszerével. A megkérdezettek megoszlása a főbb szociológiai dimenziók mentén a következő volt (lásd 1. táblázat).

1. táblázat
A minta megoszlása főbb szociológiai dimenziók mentén

	N	%
<i>Lakóhely</i>		
Budapest	102	10,1
Város	492	48,7
Község	416	41,2
<i>Iskolai végzettség</i>		
8 osztálynál kevesebb	48	4,8
8 osztály	276	27,3
Szakmunkásképző	213	21,1
Érettségi	325	32,2
Főiskola	117	11,6
Egyetem	31	3,1
<i>Életkor</i>		
18–27 év	188	18,6
28–37 év	198	19,6
38–47 év	246	24,4
48–57 év	218	21,6
58– év	160	15,8

A mintában a budapestiek aránya kisebb, a városiak aránya viszont nagyobb, mint azt a Népszámlálás adatai alapján becsülhetjük. Ennek oka elsősorban az, hogy Budapesten általában is és adott téma esetében is igen magas a válaszmegtadók aránya. Ezt a nagy mintacsökkenést a pótcímek sem voltak képesek kompenzálni. Ettől eltekintve a minta megfelelően reprezentálja a felnőtt női lakosságot.

4. Eredmények

4.1. Közbiztonság, jogtudat

Kérdőívünk felépítésének logikája szerint a családon belüli erőszak témáját a közbiztonság oldaláról közelítettük meg. Néhány, ezzel kapcsolatos közkeletű vélekedés elfogadottságát mutatja be a 2. táblázat.

2. táblázat
A közbiztonsággal kapcsolatos kérdések elfogadottsága (%)

	Egyetért	Nem ért egyet	Nem tudja
Az utóbbi években egyre több a bűnözés.	97,0	2,3	0,7
A hozzánk hasonló embereket manapság több veszély fenyegeti, mint régebben.	89,6	8,9	1,5
A legtöbb erőszakos bűncselekményt az utcán vagy más nyilvános helyen követik el.	74,3	14,2	11,6
Az erőszakos bűncselekményeknél az áldozat általában ismeri az elkövetőt.	29,0	49,9	21,1

A kérdésblokk első két állítása azt a gyakran hangoztatott közvélekedést szondázza, miszerint napjainkban romlik a közbiztonság és az átlag polgár biztonságérzete. Mint ahogy az a 2. táblázatból látható, ezek elfogadottsága rendkívül magas, és igen csekély azok aránya, akik nem tudnak vagy nem akarnak a kérdésben véleményt nyilvánítani. Azzal az állítással lényegében mindenki egyetért, hogy egyre több bűncselekményt követnek el, a személyes biztonságérzete viszont nem egyforma a megkérdezetteknek. Legkevésbé a 18-27 év közöttiek (86%), leginkább az 58 év feletti (97%) érzik úgy, hogy egyre több veszély leselkedik rájuk. Az életkori megoszlásnak megfelelően, az átlagnál jobban félnek a háztartásbeliek és a nyugdíjasok, míg az átlagnál kevésbé a gyeseen lévők és a tanulók.

A 2. táblázat másik két kérdése részben jogismeretinek nevezhető, másrésztől azonban a családon belüli erőszak mint téma fellevezetését szolgálják. A megkérdezettek 3/4-e ért egyet azzal, hogy az erőszakos bűncselekmények tipikus előfordulási helye az utca vagy más nyilvános hely, és már viszonylag magas, 10% feletti azok aránya, akiknek nincs kialakult véleménye erről a kérdéstről. Ez az adat rámutat arra a hiányosságra, hogy a tömegtájékoztatás, a média a családon belüli erőszak témakörét nem tárgyalja kellő fontossággal. Szenzációhajhász módon csak a legbrutálisabb, halállal végződő bűncselekményekről értesülnek az emberek. Ráadásul ezeknek az eseteknek jelentős hányadában éppen az évek óta erőszakot elszenvedő asszony válik gyilkosává, a tájékoztatás azonban csak erről az utolsó bűncselekményről ad hírt. Ennél a kérdésnél az iskolai végzettség szignifikáns differenciáló tényező. A felsőfokú (és főleg egyetemi) végzettségűek az átlagosnál lényegesen magasabb arányban gondolják úgy, hogy az erőszakos bűncselekmények elkövetésének színhelye nem feltétlenül valamilyen nyilvános hely.

A blokk utolsó állítása, mely szerint az erőszak áldozata általában ismeri az elkövetőt már lényegesen jobban megosztotta a közvéleményt. Minden ötödik válaszoló „nem tudom,” választ adott, ami ismét a témáról való tájékoztatás hiányaira utal. Csaknem 30% azok aránya, akik egyetértenek ezzel az állítással, és átlagban minden második megkérdezett szerint az erőszakos bűncselekmények elkövetője és az áldozat nem ismeri egymást. Ezt a vélekedést erősítik a tömegkommunikáció híradásai, illetve az emberek ismeretségi körében terjedő történetek, amikor valóban ismeretlen egymásnak áldozat és tettes. Azokról az erőszakos cselekményekről, amelyek ismerősök vagy éppen családi viszony szerint egymáshoz legközelebbi emberek között zajlik nem szokás beszélni, az emberek esetleg nem is sorolják ezeket az eseteket az erőszakos bűncselekmények kategóriájába.

Ez a kérdés már szignifikánsan eltérő válaszokat hozott a különféle társadalmi csoportokban. A „nem tudom” válaszokat figyelmen kívül hagyva, összességében a megkérdezettek 37%-a gondolja úgy, hogy az áldozat és az elkövető általában ismeri egymást. Minél idősebb volt a megkérdezett, annál inkább elfogadta ezt a véleményt. Míg a legfiatalabb korcsoport 1/4-ed része, a legidősebbnek már fele válaszolt így. Leginkább a Budapesten, illetve a községekben élők gondolják, hogy az erőszakos bűncselekményeket általában idegenek követik el. Reális társadalmi tapasztalatot tükrözhet ez annyiban, hogy egyrészt a Budapesten élők környezetében fordulnak elő leginkább a nagy port felkavaró ilyen típusú bűnügyek (pl. rablógyilkosságok), másrészt a kisebb településeken élők érezhetik leginkább úgy, hogy a közösség kontrollja jobban működik, így legfeljebb ismeretlenek követnek el erőszakos bűncselekményt. Ugyanakkor témánk, a családon belüli erőszak szempontjából az a lényeges, hogy viszonylag kevesen sorolják ezeket a sokakat érintő és gyakran előforduló erőszakos cselekményeket az „igazi” bűncselekmények közé.

A következő kérdéscsoport annak megállapítására irányult, hogy a családon belüli erőszak egyes eseteit (gyerek bántalmazás, asszony fizikai bántalmazása, asszony nemi életre kényszerítése házasságon belül) a megkérdezett nők mennyire tartják bocsánatosnak, illetve büntetendőnek. Ezeket az erőszak fajtákat olyan más cselekményekkel együtt kérdeztük, melyek szintén büntetendők, ugyanakkor közismert, hogy az emberek jelentős csoportjai elkövetik azokat. A kérdésben nem az egyes cselekmények súlyát és az elkövetésükkor kirovandó büntetés „helyes” nagyságát próbáltuk megítélni, pusztán csak azt, hogy az emberek jogtudata számára ezek elnézendők-e vagy sem.

3. táblázat
Büntetendő dolognak tartja-e, ha valaki... (%)

	Igen	Nem	Nem tudja
...alkoholt fogyaszt és autót vezet?	97,3	1,8	0,9
...megveri a feleségét?	89,8	6,6	3,6
...kényszeríti a feleségét, hogy nemi életet éljen vele akkor is, ha az asszony éppen nem akarja?	77,2	12,2	10,6
...nem vesz jegyet a buszon, vonaton?	73,1	24,0	3,0
...kipróbálja a kábítószer?	68,7	27,5	3,8
...megveri a gyerekeit?	63,8	29,5	6,7
...gyümölcsöt lop más kertjéből?	41,3	53,3	5,4

A 3. táblázatban az egyes témákat aszerint mutatjuk be csökkenő sorrendben, hogy a megkérdezettek mekkora hányada tartja büntetendőnek. A „nem tudom” válaszok a legtöbb kérdés esetében viszonylag alacsonyok maradtak. Láthatólag a házasságon belüli szexuális erőszak témaköre az, ami ennél a kérdésnél a legkényesebb volt, hiszen a megkérdezettek tizede nem tudott vagy nem akart állást foglalni arról, hogy ez büntetendő-e vagy sem. A gyümölcslopás az egyetlen olyan cselekmény, ami a megkérdezettek többsége számára inkább elnézendő dolog, az összes többi esetben többségben vannak azok, akik büntetést adnának. A legsúlyosabb megítélés alá az ittas autóvezető esett. Ezt a cselekményt minden társadalmi réteg hasonlóan magas arányban ítélte el. A második helyre került feleségverést is igen magas arányban, a „nem tudom” válaszokat leszámítva a kérdezettek 93%-a tartja büntetendőnek. Az átlagosnál kisebb arányban (81%) tartja büntetendőnek ezt a viselkedést a 8 osztálynál kevesebbet végzett nők csoportja. Ebben a társadalmi rétegben tehát minden ötödik nő úgy véli, hogy a feleség bántalmazása elnézendő dolog.

Az előző két cselekménynél jobban megosztotta a közvéleményt a házasságon belüli szexuális erőszak és a bliccelés kérdése, noha mindkét esetben a megkérdezettek 3/4-ed része a büntetés mellett van. A feleség nemi életre kényszerítése kérdésében azonban – mint már említettük – a megkérdezettek egytizede nem foglalt állást. Ha őket nem számítjuk, a véleményt nyilvánítók 86%-a büntetné ezt a cselekményt. Minél fiatalabb a megkérdezett, annál kevésbé tudja elfogadni a házasságon belüli szexuális erőszakot. Lényegesen nagyobb különbség adódik azonban iskolai végzettség szerint. A 8 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettségű nők 59%-a büntetné a házasságon belüli szexuális erőszakot, a 8 osztályt és – sajátos módon a főiskolát – végzett nők 82%-a, a szakmunkásképzőt, középiskolát és egyetemet végzett nőknek pedig 91-93%-a. Legkiszolgáltatottabbak ebből a szempontból a háztartásbeli és a munkanélküli nők, hiszen közülük kerülnek ki a legnagyobb arányban azok, akik nem büntetnék ezt az erőszak fajtát. Ezekkel az eredményekkel

összefüggésben a legkisebb településeken lakók tartják legkisebb arányban a házasságon belüli szexuális erőszakot büntetendőnek. Szignifikáns különbségek adódtak a kérdés megítélésében aszerint is, hogy az illető nő vallásos-e.

4. táblázat

Büntetendő dolognak tartja-e, ha valaki kényszeríti a feleségét, hogy nemi életet éljen vele akkor is, ha az asszony éppen nem akarja? – a válaszok megoszlása a kérdezett vallásossága szerint (%)

	Igen válaszok aránya
Vallásos vagyok, az egyház tanításait követem.	70,2
Vallásos vagyok a magam módján.	88,7
Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy nem.	71,1
Nem vagyok vallásos.	89,2

A házasságon belüli szexuális erőszakot leginkább a magukat vallásosnak nem tartók gondolják büntetendőnek, hozzájuk igen hasonlóan vélekednek azok, akik vallásosak a maguk módján. Az egyház tanításait követők tartják a leginkább elfogadhatónak az erőszaknak ezt a formáját, habár az „igen” választ adók aránya ebben a csoportban is eléri a 70%-ot. Összességében tehát a fiatalabb, magasabban iskolázott, szekularizáltabb női rétegek azok, akik számára a házasságon belüli szexuális erőszak az átlagnál kevésbé elfogadható.

A 3. táblázat tanúsága szerint a megkérdezettek az eddig tárgyalt témáknál elnézőbben viszonyulnak ahhoz, ha valaki megveri a gyermekét. A minta 64%-a büntetné ezt, ugyanakkor 30% egyértelműen nemet mondott erre a kérdésre. A „nem tudom” választ adó 7% egy része vélhetőleg a nem büntetni választ adók számát gyarapítaná. Kutatásunk témája szempontjából figyelemre méltó, egyúttal aggasztó ez az eredmény. Úgy tűnik a gyerekverés a magyar családok és ez esetben a nők egy jelentős része számára elfogadható, tolerálható. Különösen annak fényében érdekes ez az eredmény, hogy számos szociológiai vizsgálat eredményei alapján a magyar társadalom igen gyerekszeretőnek látszik. Úgy tűnik, ez a gyerek centrikusság sokaknál nem foglalja magában a gyerekek verés nélküli nevelését. A jövő szempontjából megnyugtatónak látszik, hogy a gyerekverést az átlagnál magasabb arányban büntetnék a legfiatalabbak (81%), akik még közel állnak a gyerekkorhoz, illetve akik a jövő szülő generációját jelentik. Ugyanakkor az átlagnál kevésbé tartják a gyerekverést büntetendőnek a legidősebbek (59%), a nagymamák generációja, akik nyilván maguk is így nőttek fel. A középiskolai végzettség jelent ebben a kérdésben választóvonalat, azaz az érettségivel alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők kevésbé büntetnék a gyerekverést. Figyelemre méltó, hogy a magukat vallásosnak tartók ez esetben a nem vallásosaknál lényegesen magasabb arányban gondolják, hogy a gyerekek verése nem kíván büntetést (38%, illetve 26%). Szignifikáns különbség mutatkozik az egyes régiókban élők véleménye között is. Míg az északnyugati régióban a megkérdezetteknek csak 59%-a, az észak-keletiben viszont 81%-a tartja a gyerekverést büntetendőnek.

4.2. Szabad-e a szülőnek verni a gyereket? A gyerekek fizikai bántalmazása a családban

„A barátnőmet sokszor verték a szülei. Előfordult, hogy szíjjal és fakanállal is megverte az anyja. Szinte semmiségekéért, pl. hogy nem rakta el a ruháját vagy nem akarta megenni az ebédet. Volt olyan is, hogy ott voltam, amikor kikapott a barátnőm. A fenekén, a karján sokszor voltak ütésnyomok. Csak nekem mondta el, nagyon szégyellte, hogy ilyen agresszív az anyja. Nagyon visszahúzódóvá, függővé vált az anyjától. Szerencsére, amikor 18 éves lett, el tudott kollégiumba menni.” (157)

Mint az 5.1. fejezetben láttuk, a megkérdezett nők egyharmada – többségükben anyák, nagymamák – úgy ítélte, hogy nem érdemel büntetést a szülő, ha gyerekét megveri. Természetesen ennek az állításnak mindkét eleme: a verés és a büntetés is meglehetősen pontatlan fogalom, nemcsak jogi, de köznyelvi értelemben is. Nagyon nehéz a mindennapi beszédben – így egy kérdőívben is – pontosan definiálni ezeket a fogalmakat. Egyik ember számára az is verés, ha életében egyszer, felindultságában ráüt gyerekére, míg más számára a brutalitást súroló ütlegelés sem az. Ugyanígy nagyon kényes az a kérdés is, hogy büntetendő-e a szülő ha veri gyerekét, hiszen nagyon sokan esetleg elítélik a gyerekverést, de nem tartják elképzelhetőnek, kivitelezhetőnek a szülő felelősségre vonását. A tanulmány szerzője nem léven jogász, abba a kérdésbe semmiképpen sem akart belemenni, hogy a verés különféle mértékeire az emberek milyen fokú büntetéseket látnának helyesnek. Ugyanakkor a gyerekverés elfogadottságára és elterjedtségére további információkat szolgáltat a kérdőív.

A kártyás kérdések¹ között szerepelt az az attitűd kérdés, ami további adalékot nyújt a gyerekverés társadalmi elfogadottságát illetően. A kérdés, melyre „igen-nem” választ adhattak a megkérdezettek, a következőképpen szólt: „Egy szülőnek joga van megpofozni a gyerekét, ha az megérdemli.” Mindössze 17% volt azok aránya, akik ezt az állítást egyértelműen elutasították, 12% kikerülte a válaszadást és a válaszolók 70%-a fogadta el (lásd Melléklet). Ezt az arányt rendkívül magasnak és igen aggasztónak tartjuk. Úgy véljük a férfiak körében ennek a vélekedésnek elfogadása még magasabb lehet. Ez az adat egyrészt arra utal, hogy a magyar társadalomban a szülők mintegy tulajdonuknak tekintik a gyereket, akivel azt tesznek, amit akarnak. Másrészt a pofont, a nevelés mindennapi eszközének tartják, amit bármikor megkaphat a gyerek, ha „megérdemli”.

Minél magasabb volt a megkérdezett iskolai végzettsége, annál kisebb volt az esélye, hogy elfogadta a szülő jogát gyereke pofozására, a 8 osztálynál kevesebbet végzetek 90%-a, az egyetemet végzetek 67%-a tartja a pofozást szülői jognak. A községekben és a kisebb városokban lakók az átlagnál magasabb arányban fogadták el ezt a véleményt. Kiugróan sokan gondolják a pofozkodást a szülő jogának az észak-nyugati és a dél-keleti régióban (85% és 90%). Erre a regionális eltérésre az elemzés jelen fázisában nehéz lenne magyarázatot adni. Szisztematikus eltérés van a gyerekverés társadalmi súlyának megítélésében aszerint, hogy valaki szülői jognak tartja-e a gyerek pofozását. A pofozást elfogadók a nem elfogadóknál lényegesen alacsonyabb arányban gondolják, hogy a gyerekverés sok gyereket érintene, illetve jóval alacsonyabb arányban állítják, hogy ismernek olyan gyereket, akit szülei

¹ A kártyán feltett kérdésekre adott válaszok megoszlását mutató összefoglaló táblázat a Mellékletben található.

nagyon megvertek. Az átlagosnál magasabb arányban tartják a szülő jogának gyereke megpofozását, ha az megérdemli a katolikusok (83%), illetve azok, akik magukat az egyház tanításai szerint vallásosnak tartják (86%). Ezen társadalmi csoporthoz tartozó nők esetében a verés adott esetben annak eszköze, hogy a gyerek engedelmes, jó magaviseletű legyen.

Figyelemre méltó, hogy a gyerekpofozás jogának elfogadottságát nem befolyásolta szignifikánsan az, hogy valakinek van-e gyereke vagy sem. Nem befolyásolta a válaszokat a személyes tapasztalat sem, tehát az, hogy a megkérdezettet gyerekkorában verték-e a szülei, illetve hogy vele előfordul-e, hogy – saját bevallása szerint – egyszer vagy többször megverte a saját gyermekét. Ez utóbbi tény azt erősíti, hogy a pofon, mint a gyereknevelés eszköze rengeteg olyan felnőtt, szülő eszköztárában is elfogadottan ott van, akik maguk esetleg nem élnek vele. Magyarázatot igényel az az ellentmondás, hogy a kártyás kérdéseknél a megkérdezettek 70%-a elfogadta, szülői jognak tartotta a gyerekpofozást, ugyanakkor a kérdezőbiztos által feltett kérdésben a megkérdezettek 64%-a szerint büntetendő, ha valaki megveri a gyermekét. Egyik magyarázatul az kínálkozik, hogy a „verés” lényegesen súlyosabb cselekmény az emberek számára, mint a „pofon”. Egy másik magyarázat, hogy a pofont a kérdés ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a gyerek „megérdemli”, ami a megkérdezettek szemében legitimálja a verést. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy az emberek sejtik, érzik, hogy a gyerekverés mégsem teljesen helyes szülői viselkedés. Így az anonimabb kártyás kérdésben többen felvállalják, míg a kérdezőbiztosnak – igyekezőn „helyes” választ adni – inkább a konformabb válasz felé hajlanak. Ha ez utóbbi jelenség áll az adatok eltérése mögött, a közvéleményformálás felelőssége és esélye ezen a téren igen nagy, hiszen minél többet beszélünk nyíltan ezekről a kérdésekről, remélhetőleg annál többen gondolják úgy, hogy gyereket verni nem helyes.

Kérdőívünkben igyekeztünk választ keresni arra a kérdésre, hogy az emberek mennyire tartják elterjedtnek a gyerekek családon belüli fizikai bántalmazását. Itt természetesen nem egzakt számokat kaphatunk, hanem inkább a probléma súlyának, fontosságának érzékelését láthatjuk.

5. táblázat
Ön mit gondol, milyen gyakran fordul elő, hogy egy gyereket a szülei nagyon megvernek? (%)

	%
Sok gyerekkel előfordul	38,0
Nem túl gyakori	39,9
Csak nagyon ritkán fordul elő	16,2
Nem tudja	5,9
Összesen	100,0

Az 5. táblázat adatai szerint a megkérdezettek 38%-a gondolja úgy, hogy sok gyerekkel előfordul, hogy szülei nagyon megverik. A kérdés megfogalmazásába azért tettük bele a „nagyon” szót, hogy a megkérdezettek itt inkább a brutális verésekre és ne a – mint láttuk – széles körben elfogadott egy-egy pofonra gondoljanak. Minél idősebb volt a megkérdezett, annál kisebbre becsülte a megvert gyerekek számát. Az egyetemet végzett nők többsége (57%) gondolja, hogy sok gyereket vernek szülei, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek az átlagnál kevesebbre becsülik az ilyen gyerekek számát. A foglalkozás szerinti megoszlás ugyanezt a különbséget

tükrözi, a munkás rétegek az átlagnál kevésbé, a szellemi foglalkozási rétegek az átlagnál magasabb arányban állítják, hogy sok gyereket vernek a szüleik. Véleményünk szerint ennek a különbségnek nem az lehet az oka, hogy a munkásrétegek környezetében kevesebb lenne a gyerekverés, sokkal inkább az, hogy a verés értelmezése, fogalma más és más a munkás és szellemi foglalkozású társadalmi rétegekben. Tehát adott esetben ugyanaz a szülői viselkedés az értelmiségi megkérdezett számára a „nagyon megverte” kategóriába tartozik, a munkás megkérdezett számára pedig nem. Emellett eltérő lehet e téren a két társadalmi réteg ismeretanyaga, tájékozottsága is.

Azok, akik a szülői erőszakot büntetendőnek gondolják, szignifikánsan magasabb arányban gondolják, hogy sok gyereket verhetnek szüleik, mint azok, akik ezt bocsánatosnak tartják. Nyilván itt a két kérdés mögött ugyanaz a mozgatórugó áll: aki érzékenyebb a gyerekek bántalmazására, az jobban felfigyel az ilyen jellegű cselekményekre, és hajlamosabb is lenne azt büntetni.

Logikusan adódott a következő kérdés, hogy vajon ismer-e a megkérdezett olyan gyereket, akit szülei most vernek, illetve felnőtté, aki gyerekkorában szenvedett el verést szüleitől. Az egész minta 1/4-ed része állította, hogy ismer ilyen személyt. Nem véletlen az előző kérdésnek és a jelenleginek szoros összefüggése. Ha valaki ismer ilyen személyt, sokkal inkább hajlamos azt gondolni, hogy sok gyereket vernek a szülei és fordítva, ha valakinek az a benyomása, hogy gyakori a magyar családokban a gyerekbántalmazás, nagy eséllyel maga is ismer ilyen gyereket.

Az átlagosnál lényegesen kisebb arányban (mindössze 11%) ismernek családban bántalmazott gyereket a legidősebb korcsoport tagjai. Többféle valószínű magyarázatot adhatunk erre az eredményre. Egyrészt a legidősebbek – társadalmi kapcsolataik leépülésével szoros összefüggésben – eleve korlátozott számban ismernek gyerekeket saját unokáikon kívül, akik pedig egy ilyen kényes kérdésben mindig „kivételek”. Talán saját életük hasonló epizódjai is elhalványultak már. Emellett, mint a szülők pofozási jogának kérdésénél is láttuk, az átlagnál magasabb arányban tartják normálisnak, elfogadhatónak a gyerekek családon belüli verését, így ez fel sem tűnik nekik.

Az átlagnál magasabb arányban ismernek családban bántalmazott gyerekeket a főiskolát végzettek, akik nagy része vélhetőleg olyan pedagógus, aki munkája során találkozhat ezzel a problémával. Aki ismer vert gyereket, az átlagnál magasabb arányban gondolja, hogy ezt a szülői viselkedést büntetni kellene. Nyilván a személyes involváltság csökkentheti az elnézést ezzel a viselkedéssel szemben.

A személyes érintettség kérdése kutatásunk egyik fő kérdéséhez vezet el bennünket, hiszen arra vállalkoztunk, hogy becslést adjunk a különféle, családon belüli erőszakfajták elterjedtségére vonatkozóan. A gyerekek családon belüli verésével kapcsolatosan a következő kérdéseket tettük fel a kérdőív kártyás, tehát anonim részében.

6. táblázat
A gyerekverés előfordulása a kérdezett családjában (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
Verték-e Önt rendszeresen a szülei?	4,9	82,9	12,2
Előfordult-e Önnel gyerekkorában, hogy a szülei nagyon megverték?	12,6	75,9	11,5
Előfordult-e, hogy Ön nagyon megverte, megpofozta a gyerekét?	13,3	72,9	13,8
Előfordult-e Önnel, hogy úgy megverte a gyerekét, hogy később maga is megbánta?	14,2	70,8	15,0

A 6. táblázat első két sora a megkérdezett saját gyerekkori emlékeit idézi, a második kettő pedig saját gyerekével kapcsolatos veréseket. Szerencsére 5% alatt van azok aránya, akik gyerekként rendszeres verést szenvedtek el. Lényegesen magasabb azonban (13%) azok aránya, akik legalább egy esetre visszaemlékeznek, amikor szülei nagyon megverték őket. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül emellett azt a 12%-nyi megkérdezettet sem, akik nem adtak választ a kérdésekre. Természetesen nem tudhatjuk, hogy az ő válaszaik mik lennének, annyit azonban feltételezhetünk, hogy legalább egy részük az erőszakot átéltek számát szaporítaná.

Figyelemre méltó, hogy a mindkét kérdés esetében azt tapasztaltuk, hogy általában nincs szignifikáns eltérés a független (demográfiai, szociológiai) változók mentén. Másképpen szólva valamennyi társadalmi rétegben, valamennyi életkori csoportban, települési típuson élők között találunk olyanokat, akik szülei rendszeresen vertek, illetve nagyon megverték. Egyedüli kivételként abban találunk életkori eltérést, hogy nagyon megverték a megkérdezettet. Az életkori hatás nem lineáris, de a legfiatalabb csoportban 10%, a legidősebb, 58 év feletti csoportban kétszer annyi 23% azok aránya, akik visszaemlékeznek arra, hogy szülei nagyon megverték őket. Csak remélni lehet, hogy ez az adat annak előrejelzése, hogy a fiatalabb generáció nevelési eszközeiben kisebb súlyt foglal majd el a verés.

Azok, akiket gyerekkorában rendszeresen, illetve nagyon vertek, szignifikánsan nagyobb – de így is csak 50% körüli – arányban jelezték, hogy ismernek olyan embert, aki gyerekkorában verést szenvedett. Nyilván itt részben saját történetük jutott eszükbe, illetve feltételezhetnénk, hogy az ilyen emberek érzékenyebbek arra, ha környezetükben gyerekverést tapasztalnak. Ez utóbbi feltevésnek azonban ellentmond az, hogy azok, akik maguk is elszenvedtek verést gyerekkorukban nem tartják a gyerekverést másoknál magasabb arányban elítélendőnek, nem büntetnék magasabb arányban, illetve az átlaghoz hasonló arányban tartják a szülők jogának a gyerek megpofozását, ha az „megérdemli”. A gyerekverés gyakran beépül az azt átéltek emberek értékrendjébe. Nem ritkán hangoztatják az ilyen emberek, hogy ők is „attól lettek becsületes emberek”, hogy szülei időben eltárgálták őket.

A 6. táblázatban látható, hogy a megkérdezettek saját gyerekkori verésüknél magasabb arányban ismerték be, hogy jelenleg verik gyerekeiket. Ennél a két kérdésnél azok, akiknek nincs gyereke a „nem” választ adták, tehát nem azok táborát gyarapították, akik kikerülték a válaszadást. Azon válaszolók közül, akiknek van gyereke 16% mondta azt, hogy előfordult már vele, hogy nagyon megverte a gyerekét, és 17% mondta azt, hogy verte már meg úgy a gyerekét, hogy maga is megbánta. Ezt az arányt igen magasnak tartjuk. A két kérdés között tartalmi különbség van, hiszen az egyik csupán azt a tényt rögzíti, hogy valaki nagyon megverte gyerekét, a másik azt, hogy az anya maga is megbánta. Természetesen elképzelhető, hogy valaki

egyét ráüt gyerekére és ezt bánja, tehát az utóbbi kérdés nagyban a összefügg a szülő veréshez való hozzáállásával. Így, ha „súlyossági” sorrendet akarnánk felállítani a két item között, az előbbi nevezhető súlyosabbnak. Az eredmények alapján azonban van összefüggés a két kérdés között, a bennük foglalt kétféle szülői viselkedés gyakran egybeesik. Ugyanakkor azon anyáknak 60%-a, akik megverték gyereüket és ezt bánják, nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy valaha is „nagyon” megverte volna gyerekeit. Ennek a csoportnak egyik része vélhetőleg abból az előbb említett csoportból áll, akik valóban nem verték meg nagyon gyereüket, de másik része azokból, akik nem ítélik súlyosnak a verést, bármilyen fokú legyen is az.

E kérdések elemzése kapcsán ismét bebizonyosodott, hogy a gyerekverés igen elterjedt társadalmunkban. Valamennyi életkori csoportban, valamennyi iskolázottsági szinten és foglalkozásnál, falun és városban közel azonos arányban verik a gyerekeket. Nem tartja vissza a veréstől a szülőt saját vallásos hite sem. Megdőbentő, hogy a gyeken lévő fiatal anyák közül minden ötödik állította saját magáról, hogy előfordult már vele, hogy úgy megverte gyerekeit, hogy saját maga is bánta. Azok az anyák, akik úgy megverték gyereüket, hogy maguk is bánták a többieknél lényegesen alacsonyabb arányban (56%, illetve 72%) tartanak büntetendőnek, ha egy szülő megveri a gyerekeit. Ugyanakkor annak a kérdésnek megítélésében, hogy joga van-e a szülőnek pofozni gyerekeit nem volt szignifikáns eltérés a gyereket verő és nem verő szülők véleménye között. Tehát azon anyák jelentős része is szülői jognak tartja a pofont, aki maga esetleg nem él vele.

Jogosan merül fel, hogy a mai „gyerekverő” anyák maguk is átélték-e ezt gyerekkorukban. Az elemzés azt mutatta, hogy szoros összefüggés mutatkozott a két gyerekkori verésre és a jelenleg, szülői verésre vonatkozó kérdés között. Azok körében, akiket gyerekkorukban vertek kétszer olyan gyakori volt a saját gyerek bántalmazása, mint azok körében, akiket nem vertek. Tehát bebizonyosodott, hogy a gyerekkori szülői brutalitás áldozatai saját szülői életükben az átlagnál is magasabb arányban nyúlnak a gyerekverés fegyelmező eszközeihez.

A gyerekverésre vonatkozó kérdés a kérdőív harmadik részében is felmerült, amikor a megkérdezettet arra kértük, hogy ha van ismeretségi körében olyan eset, amit szívesen elmesélne, tegye meg. Az egész minta csaknem egynegyede mondott el gyerekverési történetet az interjú során. Célunk az volt, hogy a kérdőíves kutatás keretein belül a lehető legtöbb információt begyűjtsük az adott esetről. Ebben a tanulmányban csak a számszerű feldolgozást mutathatjuk be, mivel ennél a kérdésnél – akárcsak a többi erőszak fajtánál – az elmondott történetek további, mélyebb, „puhább” szociológiai eszközöket használó elemzést igényelnek.

A kérdőívekben elmesélt 241 gyerekverési történet 19%-a magával a megkérdezettel történt, 53% baráti, ismeretségi, szomszédági körben, 14% pedig a megkérdezett tanítványa, kliense volt. A maradék történet szenvedő alanyai a legkülönbözőbb egyéb kapcsolatban állnak a megkérdezettel (gyereke, testvére stb.). Az esetek több mint felében rendszeres verés történt. Minden második gyerek mondta el valakinek, hogy mi történt vele. Az esetek többségében a félelem tartotta vissza attól, hogy elmondja, hogy segítséget kérjen (44%), de nem volt ritka hogy szégyellte (16%), illetve egyéb ok miatt nem tudta elmondani (pl. túl kicsi volt). Ha elmondta valakinek, legtöbbször barátjának, vagy valamelyik hozzátartozónak (a másik szülőnek, nagyszülőnek stb.). Az esetek negyed része jutott el valamilyen hatóságig, hivatalos szervig. Riasztó, hogy ha egyáltalán eljutott a rendőrségig vagy családsegítőig az úgy, az esetek mindössze 82%-ban volt a hivatal képviselője segítőkész, minden tizedik esetben előfordult, hogy durván reagált és a felnőtt pártján állt. Igazi aggoda-

lomra ad okot, hogy csak az esetek 2/3-ad részében tudtak a hivatalos szervek segítséget ajánlani a gyerekeknek. A segítség pedig nem ritkán abból állt, hogy a gyereket (és nem a brutális szülőt) emelték ki a környezetéből, állami gondozásba került. A gyerekerzési történetek 87%-áról gondolták azt a megkérdezettek, hogy kihatott a gyerek későbbi életére: 56%-ban lelki sérülést, 10%-ban maradandó fizikai károsodást említettek.

4.3. A gyerekek szexuális zaklatása

„Kb. 8 éves voltam. Volt egy nevelőapám. Próbált szexuális módon közeledni hozzám. Ez nagy sokkot váltott ki belőlem. Elmondtam az édesanyámnak és ő szölt a rendöröknek. Bebörtönözték nevelőapámat.” (932)

A gyerekek elleni erőszak kérdését még egy oldalról, a gyerekek szexuális zaklatása, molesztálása oldaláról is igyekeztünk megközelíteni. Ez a probléma napjainkban az érdeklődés homlokterében van, de itt is – akárcsak a gyerekek fizikai bántalmazása esetében – egy-egy napvilágra került, végtelenül brutális ügy hírlapi ismertetésében kimerül a tájékoztatás. Ilyenkor gyakran halljuk azt az érvelést, hogy ilyesmi csak nagyon kevesekkel fordulhat elő. Vizsgálatunkban tehát egyrészt arra kerestünk választ, hogy a megkérdezettek mennyire tartják elterjedtnek a gyerekek szexuális zaklatását, illetve ők maguk mekkora arányban éltek át ilyet. Ebben a kérdésben – eltérően a többi témakörtől – kiléptünk a család keretei közül és a gyermekek molesztálását a legtágabban értelmeztük. A témakör súlyát a következő kérdés volt hivatva mérni.

7. táblázat

Manapság elég sok olyan bűncselekmény került nyilvánosságra, amelyben felnött férfiak megpróbálnak szexuálisan közeledni egy gyerekekhez. Ön mit gondol milyen gyakori ez? (%)

	%
Sok gyerek ki van téve ilyesminek.	50,0
Előfordul, de nem túl gyakori.	32,9
Csak nagyon ritkán fordul elő.	13,5
Nem tudja.	3,6
Összesen	100,0

A magyar nők igen érzékenyen reagálnak a gyerekek szexuális zaklatására. Kevesen vannak olyanok, akiknek nincs véleménye a jelenség elterjedtségéről, és a megkérdezettek fele úgy gondolja, hogy sok gyerek van kitéve ennek a veszélynek (7. táblázat). Nem találtunk szignifikáns trendet a válaszokban életkor szerint: a gyerekmoleesztálást legelterjedtebbnek a 48-57 évesek, legkevésbé elterjedtnek a 38-47 évesek tartják. Szignifikáns azonban az eltérés iskolai végzettség szerint, mégpedig sajátos módon. A legalacsonyabb iskolai végzettségűek csoportjai (8 osztály vagy kevesebb) hajlamosak szélsőséges válaszokat adni, szemben a legmagasabb végzettségűekkel, akik válaszaikban inkább középre húznak. Tehát a legalacsonyabb iskolai végzettségűek közül gondolják a legtöbben, hogy sok gyereket fenyeget a molesztálás (58%), ugyanakkor ebben a kategóriában gondolják a legtöbben azt is, hogy ez nagyon ritkán fordul elő (25%). A legmagasabb iskolai végzettségűek ellenben inkább „nem túl gyakori” előfordulásúként érzékelik a problémát. Úgy véljük az eltérések oka az lehet, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek fenyegetőbbnek,

kikerülhetetlenebbnek tartják a gyerekek molesztálását, különösen ha ismernek ilyen esetet.

Komoly, szignifikáns különbségeket találtunk régió és településtípus szerint is. A gyerekek szexuális zaklatását az átlagnál lényegesen elterjedtebbnek vélik Budapesten és környékén, a középső országrészben élők (58%, illetve 60% gondolja, hogy ez sok gyereket érint), az átlagnál kevésbé az észak-keleti országrészben élők (itt csak 38% gondolja, hogy sok gyerekkel fordul elő ilyesmi). A falusiak és a budapestiek szerint elterjedtebb a gyerekek molesztálása, mint a kisebb-nagyobb városokban élők szerint. Mint az elemzés későbbi részében látni fogjuk, a falusi és budapesti lakosok a városiaknál magasabb arányban is meséltek el gyermekzaklatásról szóló történeteket. (A falusiak 20%-a, a kisebb városokban élők 16%-a, a megyeszékhelyen élők 11%-a, míg a Budapesten élők 22%-a találkozott személyes életében vagy környezetében olyan esettel, amikor egy gyerek szexuális zaklatásnak volt kitéve. Ugyanakkor semmi nem támasztja alá azt a feltevést, hogy városban kevesebb lenne a szexuálisan molesztált gyerekek száma, mint falun vagy Budapesten.

Nyilvánvalóan szoros összefüggés van aközött, hogy a megkérdezettek mennyire tartják sokakat fenyegető veszélynek a gyermekmolesztálást, illetve hogy maguk átéltek-e ilyet, illetve ismernek-e ilyesmit átélt gyereket. A megkérdezettek 19%-a állítja, hogy ismer olyan személyt, akit gyermekkorában szexuálisan zaklattak. Az ilyen esetek ismerete valamennyi társadalmi, életkori csoportban előfordul. Az egyetlen lényeges eltérés ismét településtípusonként jelentkezik. Legtöbbször a falun és Budapesten élők közül ismernek ilyen gyereket (23%, illetve 22%), legkevesebben pedig a megyeszékhelyeken élők. Elképzelhető, hogy a falusi lakosok körében a magas említési arány abból adódik, hogy az emberek jobban ismerik és számon tartják egymást, egy-egy esetnek nagy híre megy. Budapesten pedig a gyorsabb információáramlás ismertetheti meg az emberekkel az ilyen eseteket. Emellett azonban a kérdőívben elmesélt történeteket elemezve azt tapasztaljuk, hogy a budapesti megkérdezettek gyakrabban számolnak be olyan esetekről, amikor az elkövető idegen, a gyerek zaklatása nyilvános helyen (liftben, utcán, lépcsőházban stb.) történt (a történetek 50%-a). Ehhez képest a falun élők, ha tudnak olyan esetről, amikor egy gyereket szexuális zaklatás ért, inkább családon belüli esetekről számolnak be (az említések 44%-ában rokon volt az elkövető). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a falvakban a városokhoz vagy Budapesthez képest több lenne a családon belüli gyerek zaklatás. Inkább az a valószínű, hogy az esetek nagyobb része kerül nyilvánosságra, legalábbis a köznapi beszéd szintjén.

Elemzésünkben ahhoz a fontos kérdéshez jutottunk el, hogy vajon a mai magyar társadalomban a 18 év feletti nők milyen hányada élt át gyermekkorában szexuális zaklatást. Erre vonatkozóan a 8. táblázatban szereplő kérdést tettük fel.

8. táblázat
A gyerekkori szexuális zaklatás előfordulása a megkérdezettek életében (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
Előfordult-e Önnek gyerekkorában, hogy egy felnőtt szexuális módon próbált köztedni?	8,1	80,2	11,7

Mint a 8. táblázatból látható, a kérdést igyekeztünk úgy megfogalmazni, hogy minden válaszoló a saját tapasztalatai alapján válaszoljon. Nem akartuk definiálni, kö-

rülmíni a szexuális közeledést, hiszen – mint a szakirodalomból tudjuk, de mint az elmesélt történetek is alátámasztják – adott esetben egy „enyhébb” szexuális jellegű közeledés (pl. exhibicionizmus) is lehet ijesztő és hosszú távon igen negatív hatású. Ennek fényében tehát nem tudjuk, hogy a megkérdezettek pontosan mit éltek át, csak azt rögzíthetjük, hogy számukra az adott esemény a szexuális közeledés kategóriájába tartozik. Mintánkban tehát a megkérdezett nők 8%-a élt át ilyesféle tapasztalatot gyerekkorában. Emellett ismét van közel 12%-nyi megkérdezett, aki a teljesen anonim körülmények között sem vállalta a válaszadást. Úgy véljük közülük sokan szaporítanak azok táborát, akik átéltek szexuális zaklatást gyerekkorukban. Figyelemre méltó, hogy a megkérdezettek a valóságosnál fenyegetőbb veszélynek tartják a gyerekek szexuális zaklatását, hiszen – mint olvashattuk – a megkérdezettek fele szerint sok gyereket fenyeget ez a veszély.

A gyerekkori molesztálásról legnagyobb arányban a legfiatalabb életkori csoportba tartozók számoltak be (15%) és az életkor előrehaladtával egyre csökken az igen válaszok aránya. Ennek magyarázata lehet, hogy ők még életkorban közelebb vannak az eseményekhez, jobban felidéződik bennük. Emellett elképzelhető, hogy a fiatalabbak nyíltabban felvállalják ezt a kellemetlen élményt. Természetesen azt sem zárhatjuk ki, hogy a gyerekek molesztálásának száma napjainkhoz közeledve megnőtt és a legidősebbek valóban ilyen alacsony számban éltek át ilyesmit. Ennél a kérdésnél szignifikáns eltérés van a vallásosság mentén. Azok, akik magukat nem vallják vallásosnak, a vallásosokhoz képest magasabb arányban (16%) állították, hogy átéltek gyerekkorukban szexuális közeledést felnőttől. Erre az eredményre egyik magyarázat az lehet, hogy a nem vallásosok inkább a fiatalabb, a szexualitásról nyíltabban beszélő társadalmi csoportból kerülnek ki, így erre a kérdésre is nagyobb arányban válaszolnak. Az is egy lehetséges magyarázat azonban, hogy a vallásos emberek gyerekkorukban is vallásos környezetben nevelkedtek, ahol a gyerekek szexuális zaklatása ritkább volt.

Igazán megdöbbentő adat, hogy a gyerekkori szexuális zaklatás és a verés a családban milyen szorosan együtt jár. Azoknak a nőknek a 30%-a, akiket otthon rendszeresen vertek átéltek szexuális zaklatást is (a nem vertek között ez az arány 7%). A gyerekkorban szexuálisan molesztáltak 30%-a emlékszik vissza arra, hogy szülei nagyon megverték. Az egész mintában a halmozott gyerekkori erőszakot átéltek aránya „csak” 2% körül van, de ezt az arányt a felnőtt női népességre vetítve kb. 80 ezer ilyen áldozattal számolhatunk.

A megkérdezettek 18%-a állította, hogy ismer olyan esetet, és hajlandó róla beszélni, amikor egy felnőtt szexuális módon közeledett egy gyerekhez. Összesen 179 történetet olvashattunk a kérdőívekben. A történetek 53%-a ismerőssel, 19%-a magával a megkérdezettel, 11%-a tanítvánnyal, pácienssel esett meg. A történetek 1/3-ában az eset többször is előfordult. Az áldozat az esetek 77%-ban elmondta valakinek, hogy mi történt vele, de csak az esetek 44%-ában jelentették fel az elkövetőt. A szégyen és a félelem volt a leggyakoribb oka annak, ha nem mondták el, illetve nem jelentették fel az elkövetőt. Sok esetben az eseményt nem ítélték olyan súlyosnak, hogy fel kellett volna az elkövetőt jelenteni. Gyakori volt az is, hogy az áldozat kisgyerek volt és anyja, vagy egyéb rokona, akinek tudomására jutott a zaklatás, nem vállalta a feljelentést (sokszor ismét csak félelemből és szégyenből). Az esetek 44%-a tehát a rendőrség tudomására jutott. A történet elmesélői elég nagy arányban (28-30%) nem tudtak arra választ adni, hogy a rendőrség hogyan viszonyult az ügyhöz. Akiknek volt olyan mélységig belelátása az eseményekbe, hogy tudott erről beszélni, többnyire a rendőrség megértéséről számoltak be. Konkrét segítséget azonban a bejelentett esetek 10%-ában nem tudott nyújtani a rendőrség. Az elmesélt történetek

21%-ában a vérszerinti apa, 11%-ában a nevelőapa 10%-ában a szomszéd, a család ismerőse, 42%-ában idegen és 16%-ában egyéb személy (tanár, más rokon stb.) volt az elkövető. Általában jellemző, hogy a brutálisabb, durvább eseteket családtag vagy ismerős követte el. A történetek 79%-ában úgy vélte a megkérdezett, hogy maradandó károsodást okozott az eset az áldozatnak. Leggyakrabban (77%) lelki sérülést említettek.

4.4. A feleségek elleni szexuális erőszak

„Ilyenkor úgy csinált, mintha jó lenne, csak minél előbb vége legyen. Sajnos túl kell lenni rajta, hogy a házasság fennmaradjon.” (159)

„Kórházban voltam és amikor hazajöttem még nem lett volna szabad nemi életet élni, mégis rákényszerített a férjem. Szinte meggyűlöltem a férjem. Lelkileg nagyon megviselt, sokat sírtam.” (21)

„A házassághoz szerintem hozzátartozik a nemi élet. Ha erőszaknak érzi, váljon el.” (640)

Az elemzés jelen részében a házasságon belüli szexuális erőszak megítélését és előfordulási gyakoriságát mutatjuk be. Vizsgálatunkban talán ez az a témakör, ami a leginkább megosztja a megkérdezetteket és általában a közvéleményt. Az egyik közismert nézet szerint szexuális erőszak, mint olyan nem is létezik. Ahogy egyik interjú alanyunk fogalmazta: „Felhúzott szoknyában könnyebb szaladni, mint letolt gatyában.” Noha ez a vélemény inkább férfiak körében elterjedt, a nők egy része sem mentes tőle. Azok, akik ezen az állásponton vannak, lényegében az erőszakot elszenvedett nőt vádolják azzal, hogy ő tehet az esetről. A legváltozatosabb dolgokat szokták ilyenkor felróni a nőnek: hogy kihívóan viselkedett vagy öltözködött, hogy alkoholt fogyasztott vagy hogy olyan helyen, olyan időpontban járkált, ahol és amikor nem kellett volna. Az ilyen nézetet valló férfiak az erőszakot elkövető férfitársaikat (és persze önmagukat) olyan „áldozatoknak” látják, akik sajnós nem tudnak egy kihívóan viselkedő nőnek ellenállni, tulajdonképpen a nő jelent veszélyt rájuk nézve. A nők viszont gyakran érvelnek úgy, hogy „rendes” nővel nem fordulhat elő erőszak, s ezzel tulajdonképpen saját magukat határolják el azoktól, akikkel ilyen megeshet. Sok nő azt gondolja, hogy egy szexuális erőszak felé hajló szituációból ő maga könnyen kimenekülne, így ugyanez elvárható minden nőtől, ha valóban el akarja kerülni az erőszakot.

9. táblázat
Vélemények a nők megerőszakolásáról (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
A megerőszakolt nők nagy része maga is tehet arról, hogy áldozattá vált.	35,0	48,9	16,1
Ha egy nő fenn akarja tartani a házasságát, elmentmondhat-e férje szexuális közeledésének?	59,0	26,6	14,4

Úgy tűnik az előzőekben tárgyalt bűnbakképzés jóval gyakoribb, mint előzetesen feltételeztük, hiszen meglepően magas volt azon nők aránya, akik szerint a megerőszakolt nők nagy része maga is tehet az áldozattá válásáról (9. táblázat). Ha a választ kikerülőket leszámítjuk, a megkérdezettek 42%-a vádolja legalább részben az

erőszakot elszenvedett nőket. Ennek a nézetnek társadalmi elterjedtsége általános, igen kicsi különbségeket találunk a különféle szocio-demográfiai változók mentén. Az egyedüli szignifikáns különbség életkor mentén jelentkezik. Legkisebb arányban a 18-27 évesek tartják hibásnak a megerőszakolt nőt (31%), legnagyobb arányban pedig a 38-47 évesek (47%). Éppen ez utóbbi korosztály az, amelyik magát a legmagabiztosabbnak tartja, és leginkább úgy gondolja, hogy adott esetben ki tudna szabadulni egy veszélyes helyzetből.

Ha a nők megerőszakolása általában ennyire megosztja a közvéleményt, még inkább elmondhatjuk ezt a házastársi erőszakról. A házasságon belüli szexuális erőszak büntethetőségének törvénybe iktatásakor napvilágra került számos erősen negatív vélemény. A sajtóban is olvashattuk ezeket, illetve különféle vitákon is elhangzottak. Egyes ellenzők szerint maga a házasság, mint intézmény kizárja a szexuális erőszakot, hiszen amikor a nő házasságot kötött, valójában azt is vállalta, hogy férje szexuális partnere lesz bármiféle korlátozás nélkül. Ezt a véleményt megtaláltuk a kérdőívünkben is. Mások úgy érveltek, hogy egy házasságon belül a nőnek „kell, hogy legyen” annyi szava, hatalma, hogy megértesse férjével, ha éppen nem akar/tud nemi életet élni. Ismét mások úgy gondolták, hogy a nők kezébe egy újabb fegyver került, amivel a – már most is kiszolgáltatott – férfiakat sakkban tarthatják, kényük-kedvük szerint megvádolhatják őket.

Ezen az érvelések egy része vizsgálatunkban is megjelent, hiszen mint a 9. táblázatban láttuk, a megkérdezett nők 1/4-ed része határozottan úgy gondolja, hogy egy nő, ha fenn akarja tartani házasságát, nem tagadhatja meg férje szexuális közeledését. A kérdés bonyolult, összetett jellegére utal, hogy nincs szignifikáns összefüggés jelen kérdés és aközött, hogy valaki büntetné-e a házastársi erőszakot (lásd 2. táblázat). Ez tehát azt jelenti, hogy sokan azok közül, akik nem tartják feltétlenül asszonyi kötelességnek a férj szexuális igényeinek mindenkor kielégítését, mégsem büntetnék az erőszakot elkövető férjet. És fordítva: sokan, akik elvileg büntetendőnek látják a férj által elkövetett szexuális erőszakot, a házasság érdekében mégis jobbnak látják, ha enged az asszony.

Nyilvánvaló, hogy a házasságon belüli nemi erőszak – együtt a többi, szexualitáshoz kapcsolódó témával – olyan témakör, amiről napjainkban is kevés nyilvános szó folyik, az is inkább csak rosszízú viccek formájában. Ez az a téma, amiről az emberek családi és baráti körben is keveset beszélnek, a média sem érinti eleget. Akinek gondja van, az magára marad, gyakran azt hiszi, hogy ő az egyetlen, akivel ez megtörténhet. Ezzel függhet össze, hogy az általunk vizsgált erőszak fajták közül éppen a házasságon belüli szexuális erőszak elterjedtségére vonatkozóan tudtak vagy akartak a legkevésbé választ adni a megkérdezettek (lásd 10. táblázat).

10. táblázat

Ön mit gondol, az milyen gyakori a házasságokban, hogy egy férj erőszakkal szexuális aktusra kényszeríti a feleségét? (%)

	%
Sok házasságban előfordul	11,8
Előfordul, de nem túl gyakori	38,3
Csak nagyon ritkán fordul elő	27,8
Nem tudja	22,1
Összesen	100,0

Minél idősebb volt a megkérdezett, annál kevésbé tudott vagy akart választ adni erre a kérdésre. Míg a 18-27 éves korosztályból minden nyolcadik, a legidősebb korosz-

tályból pedig minden harmadik megkérdezett „nem tudom” választ adott. Feltételezésünk szerint itt elsősorban a szemérmesség differenciált. Az idősebbek fiatalabb korukban is kevésbé beszélgettek erről a kérdéstről, tehát sokuknak valóban nincs információja, emellett most is úgy gondolják, hogy ilyen kérdésekről nem illik beszélni. Általában elmondható, hogy valamennyi korcsoportban közel azonos, 27-28% azok aránya, akik szerint csak nagyon ritkán fordul elő a házasságokban szexuális erőszak. Valószínű ez a csoport személyesen nem élt át ilyesmit, nem is ismer olyan asszonyokat, akivel ez előfordult, így ebből kiindulva ítélik meg a kérdést. Szoros összefüggés mutatkozik aközött, hogy valaki ismer-e ilyesfajta erőszakot átélt asszonyt, illetve hogy mennyire gyakorinak tartja a házasságokban a szexuális erőszakot. Azok közül, akik ismernek ilyen asszonyt minden harmadik úgy gondolja, hogy sok házasságban előfordul ilyesmi. Aki ismer erőszakot átélt asszonyt, sokkal kevésbé tagadja meg a választ arra a kérdésre, hogy mennyire elterjedt ez az erőszakfajta, illetve sokkal kevésbé hajlamos „nem tudom” választ adni.

11. táblázat

Milyen gyakorisággal fordul elő a szexuális erőszak a magyar nők körében? (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
Előfordult-e Önnek, hogy megerőszakolták?	2,2	85,5	12,3
Volt-e már olyan helyzetben, hogy alig tudott megmenekülni attól, hogy megerőszakolják?	9,4	79,9	10,7
Előfordult-e valaha Önnek, hogy férje/partnere kényszerítette, hogy nemi életet éljen vele?	7,6	79,5	12,9

A 11. táblázatban a szexuális erőszak különféle megnyilvánulási formái jelennek meg. A megkérdezett nők több mint 9%-a (közel minden tizedik) volt már olyan helyzetben élete során, amikor a megerőszakolástól csak nehezen menekült meg. Ehhez képest megnyugtató, hogy „csupán” a nők 2%-a (minden ötvenedik nő) élt át tényleges szexuális erőszakot. A házasságon belüli szexuális erőszak kérdése a szakirodalom szerint is furcsa megítélés alá esik. Az elkövetők, az áldozatok és általában a közvélemény gyakran hajlamos arra, hogy ezt ne tartsa „igazi” erőszaknak. Adataink ezt a szemléletet tükrözik. A minta csaknem 8%-ával fordult elő, hogy férje/partnere erőszakkal kényszerítette nemi életre, ami 3,5-szer nagyobb, mint azok aránya, akik azt állították, hogy megerőszakolták őket. Nyilvánvalóan a férji, partneri erőszak nem jelent meg ebben az adatban. Ugyanakkor a különféle kutatások azt támasztják alá, hogy a házastársi nemi erőszak lelki és fizikai károsító hatása lényegében nem különbözik az idegen által elkövetett erőszakétól. Nincs okunk azt feltételezni, hogy Magyarországon ez másképpen lenne. Úgy véljük, hogy itt a házasság tartalmának, a szexualitásnak és az erőszaknak egyfajta tisztázatlan megítéléséről van szó. Ennek a kérdésnek tisztázásában sokat segíthet a nyílt és őszinte tájékoztatás, közbeszéd. Ugyanakkor a három, szexuális erőszakra vonatkozó kérdés eredményei között szoros összefüggés van. Mintánkban 75 nő állította, hogy előfordult már, hogy férje/partnere kényszerítette a nemi életre. Közülük 12 fő arra a kérdésre is igent mondott, hogy megerőszakolták, 24 pedig arra, hogy volt már olyan helyzetben, amikor alig menekült meg az erőszaktól. Kutatásunk metodikája nem teszi lehetővé, hogy eldöntsük, ezek az egybeesések abból adódnak, hogy a válaszolók egy része a férj által elkövetett erőszakot is besorolta-e a szexuális erőszakok közé, vagy pedig a szakirodalom szerint szintén nem ritka „halmozódásról” van szó, azaz arról, hogy egyes nők életük során többször kerülnek olyan helyzetbe, hogy különféle partnereik megerőszakolják vagy majdnem megerőszakolják őket. Mivel a kérdés eldöntésére itt nem vállalkozhatunk és mivel kutatásunk a házasságon belüli erőszakra összpontosít, az elemzés további részében csak ezzel foglalkozunk.

A mintában szinte nem találunk olyan szocio-demográfiai változót, ami differenciálná a férjek, partnerek által elkövetett szexuális erőszakot. Másképpen szólva, valamennyi életkorban, iskolai végzettség mellett, valamennyi településtípuson nagyjából egyenletesen fordulnak elő ilyen esetek. Nehezen megmagyarázható csekély különbséget találunk a foglalkozási csoportok elemzésekor. Az átlagnál gyakrabban fordult elő ilyen erőszak azon nők életében, akik soha nem dolgoztak (13%), akik vezetők, értelmiségiek (12%) és akik segédmunkások (12%). Azok kiszolgáltatottsága, akik soha nem dolgoztak, még érthető és magyarázható lenne. Ugyanakkor meglepő, hogy a foglalkozási ranglétra két végén elhelyezkedő vezetők, értelmiségiek, illetve segédmunkások miért mutatnak ilyen hasonló eredményeket. Az elemzés jelen fázisában erre kielégítő magyarázatot nem tudunk adni. Érthető és indokolható viszont az az eredmény, mely szerint az elvált családi állapotúak az átlagnál lényegesen magasabb arányban (25%) éltek át olyan helyzetet, hogy férjük, partnerük megerőszakolta őket. Ez az adat arra hívja fel a figyelmet, hogy a házasságok megromlása és a válások mögött nagyon gyakran a szexuális kiszolgáltatottság is áll. Erről a kérdésről azonban társadalmunkban ritkán szólunk nyíltan. Valószínűsíthető, hogy a feleségek által benyújtott válókeresetek egy részében ilyen indokok is szerepet játszanak. Az is előfordul (mint erre az elmesélt történetek egy részében is van utalás), hogy a válásba belenyugodni nem tudó férj kikényszeríti a szexuális életet mindaddig, míg a pár szétköltözése meg nem valósul (már ha egyáltalán meg tudják oldani a szétköltözést).

A megkérdezett nők csaknem 9%-a mesélt el olyan történetet, ahol a férj, illetve a partner erőszakkal kényszerítette feleségét szexuális aktusra. Összességében 90 történet szerepel a kérdőívekben. Az esetek 1/4-ed része magával a megkérdezettel történt, fele ismerőssel, 1/4-ed része pedig egyéb személlyel (anya, kolléganő, más rokon stb.). Az esetek közel fele (48%) rendszeresen ismétlődő volt. A történetben szereplő párok fele együtt maradt, 45%-uk vált el, a többi esetben valamelyik fél meghalt. A válások magas aránya alátámasztja azt az előzőekben már jelzett feltételezést, hogy a válások egy részében kimondva-kimondatlanul a házastársi szexuális erőszak is szerepet játszik. A történetek elmesélőinek 86%-a szerint kihatott az eset az áldozat további életére. Minden harmadik esetben tartós fizikai vagy lelki sérülésről számolnak be, de gyakori volt az a válasz is, hogy az asszony megutálta férjét, vagy éppen a nemi életet. Az áldozatok ha el is mondták valakinek az esetet, akkor az barátnőjük, rokonuk volt, és mindössze csak 13%-uk jelentette fel az elkövetőt. A rendőrséghez fordulók közül minden negyedik elutasítással, minden hatodik durvasággal találkozott. Az esetek mindössze kétharmadában tudtak az áldozatnak valamiféle segítséget nyújtani. Ez a kérdéskör a családon belüli erőszak témakörének, illetve ebben az ügyben való előrelépés egyik kulcskérdése. Éppen ezért közzöltük itt a kérdőív ide vonatkozó eredményeit. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a rendőrség reagálásáról szóló adatokat az alacsony elemszám miatt csak igen óvatosan értelmezhetjük. Ezzel együtt nem érdektelen közölni az eredményeket egy későbbi összehasonlítás érdekében. Emellett le kell szögeznünk, hogy ez a kérdéskör egy másfajta metodikát követő, fókuszált vizsgálattal lényegesen jobban feltárható.

A házasságon belüli nemi erőszak kérdéskörénél arra is kitértünk, hogy vajon a megkérdezettek mennyire vannak tisztában azzal a ténnyel, hogy ez az erőszak fajta is büntethető. Mint adatainkból kiderült, a megkérdezettek valamivel több mint fele (55%) hallott arról, hogy Magyarországon is büntethető a házasságon belüli szexuális erőszak. Ez az arány előzetes feltevéseinknél magasabb, ugyanakkor nem felelhetjük el, hogy a felnőtt nők 45%-a nincs tisztában ezzel a fontos jogszabállyal. A legalacsonyabb arányban a 18-27 éves korosztálytagjai ismerik a jogszabályt (41%-uk), a legmagasabb arányban pedig a 38-47 évesek (64%). A legfiatalabbak – gyak-

ran még hajdonok – esetében nincs személyes érintettség, a 38-47 évesek pedig úgy tűnik a többi korcsoportnál érzékenyebbek erre a témára. Iskolai végzettség szerint a 8 osztály elvégzése jelent választóvonalat. A 8 osztálynál kevesebbet végzett nőknek mindössze egyharmada ismeri a jogszabályt, a 8 osztályt vagy többet végzettek ismeretében nincs jelentős különbség. Figyelemre méltó, hogy azok a nők, akiket férjük megerőszakolt, a kontrollcsoportnál kevésbé ismerik azt a jogszabályt, hogy a házasságon belül is büntethető a nemi erőszak.

A megkérdezettek többsége (88%) egyetért ezzel a jogszabállyal, 7% nem ért egyet, illetve a maradék nem tud állást foglalni. A jogszabályt ellenzők legfőbb érve az, hogy ez a kérdés két ember magánügye, amit nekik kell elintézniük, az állam a jog útján ebbe nem helyes, ha beavatkozik. Az az érvelés is elhangzott néhány esetben, hogy egy ilyen eset mindig két emberen múlik, magyarán a nő maga is tehet róla, ha férje erőszakot követ el rajta.

A jogszabállyal való egyetértés esetén ismét a 8 osztály a választóvonal. A 8 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettségűek hajlamosabbak nem egyetérteni a jogszabállyal, illetve igen magas arányú, minden ötödik e csoportban, aki nem tudja eldönteni, hogy egyetért-e vagy sem. Figyelemre méltó, hogy a személyes érintettség ebben a kérdésben nem differenciáló tényező. Tehát azok a nők, akiket megerőszakolt a férjük, nem értenek egyet nagyobb arányban a jogszabállyal, mint azok, akik nem éltek át ilyesmit.

4.5. Fenyegetés, asszonyverés

„Előfordult, hogy a férjemtől kaptam egy-két pofont veszekedés közben. Nagyon kiabáltunk és elcsattant egy pofon. Nem számít, mert nagyon ideges volt a férjem. Sajnos sokszor ideges. Azóta is jól megvagyunk egymással, bár néha veszekedünk.” (154)

„A szüleim váltak. Amikor Anyu költözni kezdett, elindult a veszekedés. Apám Anyámat többször összeverte. Rugdosta. Kihívtuk a rendőrséget, a rendőr első esetben megkérdezte: ugye nem fog többet ilyet csinálni? Nem. Ezzel elment. Másodszor bevitte Apámat, de még aznap ki is engedték. Mit volt mit tenni, pánikszerűen elköltözni.” (993)

„Az ember szégyelli, nem akarja elhinni, hogy éppen vele történt meg, amikor okot sem adott rá. Mivel szereti a társát, sorozatosan megbocsát és bízik abban, hogy a minden megváltozik. A családot akarja menteni. Nem akarja a gyerekeket a válságnak kiténni. Meg az anyagi gondok miatt sem tud válni.” (909)

Hol a határ a „normális” családi veszekedés és a tettegessé váló robbanó indulatok között? Mikor és hol lesz az egy-két elcsattanó pofonból, rendszeres verés? Meddig túri, milyen önáltató magyarázatokkal leplezi maga előtt is egy asszony, hogy társa verése lassanként testi-lelki nyomorékká teszi? Hol a magánélet határa, be lehet-e avatkozni és kinek a családon belüli veszekedésbe, verekezésbe? Ilyen és ehhez hasonló kérdések merülnek fel az emberben, miközben a házastársak közti veszekedésre és az asszonyverésre vonatkozó eredményeket elemezzük. Természetesen nem tudunk kielégítő választ valamennyi felmerülő kérdésre, legfeljebb adalékokkal szolgálhatunk hozzájuk.

12. táblázat
 Ön szerint általában milyen gyakran fordul elő, hogy házastársak/élettársak összevesznek? (%)

	%
Szinte minden házasságban előfordul	49,3
Sok házasságban előfordul	35,0
Nem túl gyakori	10,6
Csak nagyon ritkán fordul elő	3,7
Nem tudja	1,4
Összesen	100,0

A házastársak közötti veszekedés úgy tűnik rendkívül elterjedt. Erre vonatkozó nemzetközi adatok híján persze nem tudhatjuk, hogy nálunk gyakoribb-e, mint más országokban, így csak önmagában értelmezhetjük az adatokat. Mindenesetre a magyar nők élettapasztalata, ismeretei alapján az a kivételes, ha nincs veszekedés a házastársak között, hiszen a megkérdezettek mindössze 14%-a véli úgy, hogy a házastársi veszekedés nem túl gyakran vagy csak ritkán fordul elő. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy maga az „összeveszés” fogalom ismét olyan, ami az emberek szótárában mást és mást jelenthet. Annyit azonban az adatok alapján lezögezhetünk, hogy a megkérdezettek többségének – gyerekkori tapasztalataik, jelenlegi családi életük, illetve egyéb ismereteik alapján – egy feszültségekkel, veszekedéssel teli képe van a családról, a házassági kapcsolatról.

Úgy véljük, a veszekedés egyrészt a világban, a munkahelyen szerzett feszültségek levezetését szolgálja, ilyen értelemben kiváltó oka (valójában ürügye) bármi lehet. Ugyanakkor kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezettek szerint milyen gyakran okoz házastársi veszekedést néhány, a közvélemény szerint is sokszor emlegetett indok.

13. táblázat
 Ön szerint milyen gyakran veszekednek házastársak/élettársak azon, hogy... (%)

	Gyakran	Ritkán	Soha	Nem tudja
...kevés a pénz.	79,4	15,9	0,9	3,8
...a férj vagy a feleség túl sokat van távol otthonról	41,0	50,5	8,3	6,4
...nem értenek egyet a gyerekeknevelés kérdéseiben.	38,6	52,3	3,1	6,0
...a férj nem segít a házimunkában.	37,9	49,9	6,7	5,4
...egyikük akar nemi életet élni, a másik nem.	17,5	50,5	10,4	21,6

A veszekedések általunk felsorolt indokai három csoportra válnak szét. Úgy tűnik a mai magyar családok túlnyomó többségében a házastársak közötti veszekedés leggyakoribb indoka az, hogy kevés a család pénze. Szinte nincs is olyan megkérdezett, aki úgy gondolná, hogy ezen nem szokott férj és feleség veszekedni, igen kevesen vannak azok is, akiknek nincs a kérdésről véleménye. Úgy véljük ugyanakkor, hogy az anyagi, társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, egyes társadalmi rétegek nagyfokú elszegényedése sem ad elégséges magyarázatot erre a jelenségre. Ezen tények mellett minden bizonnyal szerepet játszik ezekben a veszekedésekben az az általános elégedetlenség és csalódottság, ami a legkülönbözőbb területeken tetten érhető a magyar társadalomban.

A veszekedések indokai között gyakoriság tekintetében egy csoportba sorolható a gyereknevelés, a férjek kevés házimunkája és valamelyik fél házon kívüli időtöltése. Ezen kérdéseken a megkérdezettek mintegy 40%-a szerint gyakran veszekednek a házastársak. Ezek a feszültségforrások a családszociológia irodalma szerint is gyakran szerepelnek a családi konfliktusok okaiként. Más jellegű vizsgálatokra vár a feladat, hogy feltárják ezen konfliktusok mélyebb tartalmát. Jelen vizsgálatunk témaköréhez közelebb áll azonban a házastársi veszekedések, konfliktusok egy harmadik típusa, amikor azon veszekedik férj és feleség, hogy egyikük akar nemi életet élni, míg másikuk nem. Ez az a kérdés, amelyben a megkérdezettek közel 22%-a nem foglalt állást részben tapasztalatlansága miatt, részben amiatt, mert ezt a témát kényesnek ítélte. Végülis a megkérdezettek csaknem 18%-a vélte úgy, hogy a nemi élet gyakran áll a családi viták középpontjában. Szignifikáns eltérés adódott a kérdés megítélésében életkor alapján. Minél idősebb volt a megkérdezett, annál hajlamosabb volt nem válaszolni a kérdésre (a legfiatalabb korcsoport 15%-a, a legidősebbek 30%-a adott „nem tudom” választ), illetve ha válaszolt akkor gyakoribbnak tartotta a vitát erről a kérdésről (a legfiatalabbnak 12%-a és a legidősebbek 25%-a szerint gyakori, hogy a házastársak arról vitatkozzanak, hogy egyikük akar nemi életet élni, másikuk nem. Hasonló eltérést találtunk iskolai végzettség mentén is, azaz minél alacsonyabb volt a megkérdezett iskolai végzettsége, annál inkább úgy gondolta, hogy gyakori az ilyesfajta vita a házasságokban. Ismét az átlagtól erősen eltérő véleménye van az elváltaknak. Ők az átlagnál lényegesen magasabb arányban (32%) gondolják úgy, hogy a házasságokban gyakori a vita arról, hogy adott esetben az egyik fél szeretne nemi életet élni, míg a másik nem akar (13. táblázat).

Erős, szignifikáns összefüggés van aközött, hogy valaki szerint gyakori a házastársak közti vita erről a kérdésről és aközött, hogy valakit férje/élettársa erőszakkal kényszerített nemi életre. Ez az eredmény azt támasztja alá, hogy ezen viták hátterében általában nem a vicclapok sztereotíp megközelítése érvényesül, miszerint a kielégítetlen és kielégíthetetlen feleség veszekszik férjével a nem elegendő nemi élet miatt, hanem inkább a férjek, akiknek egy része erőszakkal meg is szerzi „férji jussát”.

A közvélemény igen markáns képpel rendelkezik arról, hogy hol a magánélet határa, hol kell(ene) a családi veszekedésekbe külső személynek beavatkozni. A megkérdezettek túlnyomó többsége (88%) gondolja azt, hogy teljes mértékben családi belügy, ha egy férj vagy egy feleség sértő, megalázó dolgokat mond házastársának. A másik fél sértegetése, megalázása véleményünk szerint felfogható a lelki erőszak jeleként, így tehát megállapíthatjuk, hogy a lelki erőszak (önmagában) a magyar női társadalom megítélése szerint magánügy. Több szempontból is aggasztónak tartjuk ezt a vélekedést. Egyrészt a szakirodalomból tudjuk, hogy a bántalmazás ritkán „áll meg” a megalázás szintjén, gyakran szorosan összefonódik egyéb erőszak fajtákkal. Másrészt nehezen tudjuk elfogadni, hogy az emberek túlnyomó többsége számára a házastárs sértegetése, megalázása a „normális” házastársi kapcsolat része. Magyarországon a nyugati országok többségéhez képest közelebbi a generációk együttélése akár fizikai értelemben (együttlakás), akár a kapcsolattartás, az egymásra utaltság szintjén. Úgy véljük a tágabb családnak nemcsak joga, de talán kötelessége is lenne megakadályozni a házastársi erőszak kifejlődését.

A házastársak magánügyének tekinti a megkérdezettek fele azt, ha veréssel, erőszakkal fenyegetik egymást, illetve ha a férj megpofozza a feleségét. Ebben a kategóriában már az erőszak egy kifejtettebb formájára kérdeztünk rá. Úgy tűnik, a fenyegetőzés és a pofon (mint „enyhébb verés”) még mindig tolerálható az emberek fele számára; ez még mindig olyan dolog, ami nem indokolja a beavatkozást. Nehéz

persze megítélni, hogy hány esetben lett volna megelőzhető, hogy egy férfi brutálisan erőszakossá váljon, ha az első pofon elcsattanásakor vagy az első fenyegetőzéskor valaki megálljt int neki. Elmesélt történeteinkben mindenesetre találunk ilyen példákat. Nemcsak konkrétan, az adott esetben, de általában is az erőszak szabad kifejlődése irányába hat az, ha a közvélemény nem bizonyul határozottan erőszak ellenesnek, ha az emberek tudomást sem vesznek még a közvetlen környezetükben elcsattanó pofonokról sem. Különösen érdekes, hogy megkérdezettjeink nők voltak, akik az esetek többségében éppen azok, akiket meg kellene védeni. Mivel tömegesen vannak olyanok köztük, akik nem igénylik, vagy azt hiszik, hogy nincs joguk igényelni ezt a védelmet, talán esetükben is a felvilágosításnál, a közvéleményformálásnál kellene kezdeni az erőszak elleni harcot.

A megkérdezettek között már csak 16% véli úgy, hogy magánügy, ha egy férj ököllel vagy valamilyen tárggyal veri a feleségét. Láthatólag ez az a pont, ahol a többség már valamilyen közbeavatkozást indokoltnak tartana. Ugyanakkor a szakirodalom alapján úgy véljük, hogy ezen a ponton már nagyon nehéz tartósan megváltoztatni a férfi erőszakos magatartását, rábírní, hogy hagyjon fel az erőszakkal. Kérdés, hogy vajon a megkérdezettek bíznak-e ebben, vagy csak valamiféle „tüneti kezelést”, az aktuális verés leállítását tudják ők is elképzelni? Emellett nem hallgathatjuk el, hogy aggasztónak tartjuk azt is, hogy minden hetedik nő szerint még az is a magánélet része, ha egy férj nyilvánvaló brutalitással veri feleségét. Csak találgathatjuk, hogy vajon miféle rossz tapasztalatok vezetnek a megkérdezetteket erre a vélekedésre.

Mint a 12. táblázatban láthattuk, a veszekedés meglehetősen általánosnak mondható a megkérdezettek véleménye szerint a mai magyar társadalomban. A 14. táblázat adatai azt mutatják meg, hogy vajon mennyire gondolják elterjedtnek a megkérdezettek azt, hogy a férj fizikailag bántalmazza feleségét, élettársát.

*14. táblázat
Ön szerint az milyen gyakori a házasságokban, hogy a férj fizikailag bántalmazza a nőt? (%)*

	%
Sok házasságban előfordul	34,8
Nem túl gyakori	44,3
Csak nagyon ritkán fordul elő	15,7
Nem tudja	5,2
Összesen	100,0

A megkérdezettek 1/3-a szerint a feleség fizikai bántalmazása a házasságok többségében előfordul. Az átlagnál rosszabbak a tapasztalatai a 28-37 éveseknek, hiszen közöttük igen magas (40%) azok aránya, akik szerint sok házasságra jellemző, hogy a férj veri a feleségét. A 8 osztálynál kevesebbet végzetek a többieknél jóval magasabb arányban (46%) gondolják, hogy sok házasságban előfordul ilyesmi. Végül ismét az elváltak csoportja az, ahol a többi családi állapotnál szignifikánsan gyakoribbnak tartják az asszonyverést, az elváltak közel fele (48%) szerint gyakori ez a házasságokban.

Szoros összefüggés van aközött, hogy valaki gyakorinak gondolja-e a feleségbántalmazást, és hogy ismer-e olyan asszonyt, akit megvert a férje. Akik ismernek vert asszonyokat (mint a későbbiekben látni fogjuk gyakran maguk is a verés áldozatai), hajlamosabbak azt gondolni, hogy ez sok családra jellemző. A saját negatív tapasztalatok miatt.

talatok mellett itt szerepet játszhat az is, hogy ha valaki érzékeny erre a témára, mások hasonló gondját is észreveszi.

Az elváltak közül az átlagnál többen (75%) ismernek olyan asszonyt, akit a férje megvert. Itt ismét a saját negatív tapasztalatok jöttek elő, illetve elképzelhető, hogy az elváltak más elvált nőkkel beszélgetve megismerik mások hasonló gondjait. A 28-37 évesek a többi korcsoportnál nagyobb arányban (66%) ismernek ilyen asszonyokat, ami arra utal, hogy a verés ebben a korcsoportban a házasságok egyik rejtett, égető gondja. Szignifikáns különbséget találtunk településtípusok szerint is ebben a kérdésben. A legtöbben a falvakban élők ismernek vert asszonyokat (65%), a városokban kevesebben és legkevesebben a Budapesten élők (53%). Azok aránya, akik maguk is átélték, hogy férjük megverte őket a legmagasabb a falvakban élők körében, ugyanakkor az adat eltérése a többi települési adataihoz képest nem szignifikáns. Így a fenti eltérés inkább azzal magyarázható, hogy a kisebb településeken jobban szem előtt vannak az emberek, hamarabb híre megy az ilyen esetnek, mégha az érintettek esetleg meg is próbálják titkolni.

4.6. Gyerekkori tapasztalatok – apa verte anyát

Úgy gondoltuk, hogy a családon belüli erőszak problémája generációkon átívelő. Sokan, akik gyerekkorukban azt élték át, hogy a szülők erőszakkal fenyegették egymást, illetve az apa verte az anyát, felnőtt korukban is hordozzák ezt a traumát. Ezért úgy gondoltuk, hogy a jelenlegi, felnőttkori hasonló tapasztalatok megismerése mellett feltétlenül fontos annak feltárása is, hogy a mai felnőttek mekkora hányada élt át gyerekkorában hasonló dolgot.

15. táblázat
Milyen gyakorisággal fordul elő a megkérdezettek gyerekkorában, a szülők közötti fizikai erőszak? (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
Félt-e gyerekkorában attól, hogy szülei összeverekednek?	27,1	60,9	12,0
Gyerekkorában előfordult-e, hogy szülei hangosan kiabáltak és veréssel, erőszakkal fenyegették egymást?	25,7	59,5	14,8
Előfordult-e gyerekkorában, hogy apja megverte az anyját?	19,6	68,3	12,1

A 15. táblázat adataiból megdöbbentő kép tárul elénk. A mai felnőtt lakosság több mint negyede olyan családban nőtt fel, ahol a szülők között a hangos veszekedés, az erőszakkal való fenyegetőzés a mindennapok realitása volt. Még ennél is többen vannak azok, akiknek gyerekkori élménye az a félelem, szorongás, hogy a szülők összeverekedzenek. Ennél kevesebben vannak azok, de még így is minden ötödik felnőtt, aki visszaemlékszik arra, hogy gyerekkorában apja megverte anyját. A gyerekkori fenyegetettség sok esetben halmozódik. Összesen az egész minta 36%-a (az érvényes válaszadók 41%-a) nőtt fel olyan családban, ahol az apa verte az anyát és/vagy a szülők hangosan veszekedtek, erőszakkal fenyegették egymást és/vagy a megkérdezett gyerekként félt attól, hogy szülei esetleg összeverekedzenek. A családon belüli erőszaknak, az asszonyverésnek olyan széles körű elterjedtségével találkozunk, amiről a mai magyar társadalomban igen kevés nyílt, őszinte szó esik. Cso-

dálkozunk-e ezek után, ha az emberek számára az erőszak természetes, adott része az életnek, ami ellen túl sokat nem lehet tenni.

A gyerekkori fenyegetettség leginkább a középső és keleti országrészben élőkre (az ott lakók közel fele), életkori csoport alapján pedig a 38-47 évesekre jellemző. A szülők iskolai végzettségére sajnos nincsenek adataink, viszont a megkérdezett iskolai végzettség és a fenyegetettség között lineáris összefüggést találunk, azaz minél magasabb az illető iskolai végzettsége, annál kevésbé valószínű, hogy ilyen fenyegető családi légkör vette gyerekkorában körül. Talán kimondható az az összefüggés, hogy a fenyegető, szorongást keltő családi légkör, ahol a szülők veszekedése, verekedése napirenden van, gátolja azt, hogy egy gyerek legjobb tudása szerint teljesítsen az iskolában, hogy esetleg magasabb iskolai végzettséget szerezzen. Ezt támasztja alá az az adat is, hogy az átlagnál magasabb a fenyegető családi légkörben felnőttek aránya a munkanélküliek és az eltartottak körében, ahol az 50%-ot is meghaladja.

Mintánkban 196 személynek volt olyan apja (a megkérdezettek 20%-a), aki verte a megkérdezett anyját. Jogosan merül fel az a kérdés, hogy mennyiben esik egybe a gyerekkori családban az asszonyverés, illetve a gyerek (azaz a megkérdezett) verése. A 196 verekedő apa 32%-a a gyereket is verte, a maradék 68%-a „csak” az anyát. Emellett további 61 olyan eset volt, ahol az apa nem verte az anyát, ugyanakkor valamelyik szülő (nem tudhatjuk, hogy az apa vagy az anya) verte a gyereket. Úgy véljük azonban, hogy egy gyerek számára nem kevésbé fenyegető, félelmet keltő az, ha az apja az anyját veri. További, mélyre hatoló vizsgálatok kellene annak feltárására, hogy ez a felnőtt női (és nyilván férfi) generáció jelentős részét érintő gyerekkori trauma hogyan hat a mai házastársi kapcsolatokra, családi életre.

4.7. Fenyegetettség a partnerkapcsolatban

A gyerekkori fenyegetettség vizsgálata után térjünk rá arra, hogy a megkérdezettek mekkora hányada él jelenleg olyan házasságban (illetve partnerkapcsolatban), ahol ki van téve a verés veszélyének.

16. táblázat
Milyen gyakorisággal fordul elő a megkérdezettek életében, hogy férje/partnere bántalmazta? (%)

	Igen	Nem	Nincs válasz
Megtörtént-e valaha Önnel, hogy partnere/házastársa kiabált Önnel és veréssel, erőszakkal fenyegette?	22,3	65,4	12,3
Félt-e Ön valaha attól, hogy partnere/házastársa megveri?	18,1	69,1	12,8
Előfordult-e valaha, hogy Önt megverte a férje, élettársa, udvarlója?	13,4	72,0	14,6

A 16. táblázat adataiból megállapíthatjuk, hogy a gyerekkorban a családban átélte erőszakhoz képest valamivel kevesebben számolnak be felnőtt párkapcsolatukban fizikai erőszakra és az ehhez kapcsolódó fenyegetettségre. Ennek az eltérésnek több oka is lehet. A legoptimistább magyarázat az, hogy az idő előrehaladtával napjainkban kevesebb erőszak történik a családokban, mint egy generációval előbb. Nem zárhatjuk ki azonban azt a lehetőséget sem, hogy a megkérdezettek nyíltabban

el tudják mondani gyerekkoruk fenyegetettségét, a szülők közötti fenyegetőzést, anyjuk megverését, mint saját hasonló élményeiket. Még az anonimitást biztosító kérdezési viszonyok között is lehetnek olyanok, akik jelenlegi nehéz helyzetüket nem szívesen tárják fel. Az mindenesetre megállapítható, hogy a megkérdezettek közül minden negyedik-ötödik életében előfordult, hogy férje veréssel fenyegette. 18% azok aránya, akik féltek attól, hogy esetleg megveri őket férjük és 13%-ot ér el azok aránya (minden nyolcadik felnőtt nő), akiket megvert férje, partnere.

A gyerekkori fenyegetettséghez hasonlóan kiszámoltuk azok számát is, akik felnőtt partnerkapcsolatukban fenyegetettséget éltek meg, tehát férjük megverte őket és/vagy fenyegette ezzel őket és/vagy a feleség félt attól, hogy férje megveri. Ennek alapján az egész minta 28%-a (az érvényes válaszokat adók, tehát a nem válaszolók levonása után maradók 31%-a) élt vagy él át ilyen szempontból fenyegetettséget. Erős összefüggés van a gyerekkori és a felnőtt kori fenyegetettség között, hiszen a gyerekkorban fenyegetett légkörben felnővők kétszer akkora eséllyel kerültek felnőtt korukban is hasonló helyzetbe, mint a nem fenyegetett légkörben felnővők. A megkérdezett iskolai végzettsége és a fenyegetettség között szoros, lineáris összefüggés van. Míg a 8 osztálynál kevesebbet végzettek között 46% azok aránya, akiket megvert a férje, vagy fenyegetőzött ezzel, a felsőfokú végzettségű nők között ez az arány 19%. Az adatok egyrészt jelezhetik azt, hogy az iskolai végzettség emelkedése megerősítheti a nőket abban, hogy kevésbé kerüljenek férjüknek kiszolgáltatott helyzetbe. Ugyanakkor azonban közrejátszhat az is, hogy a magasabb iskolai végzettségűek esetleg kevésbé vallják be, hogy megverték őket. Bármi is a magyarázat, még így is igen magasnak találjuk azt az adatot, hogy a diplomás nők közül is szinte minden ötödik a fenyegetettség légkörében él vagy élt férjével.

Megdöbbenő arányban, 61%-ban számolnak be erről a fenyegetettségről az elváltak. Ismét arra találtunk adalékot, hogy a házasságok megromlásában igen nagy arányban játszhat szerepet a férj brutalitása, illetve sokszor a válás ténye, a válási folyamat hívja elő a férfiakból a fizikai erőszakot. Felmerülhet persze az az ellenérv, hogy az elváltak mintegy utólag, saját maguk számára is igyekeznek megmagyarázni a válást, így a kicsit megfoghatatlan félelem a veréstől, illetve a férj fenyegetőzése jó magyarázatnak látszik. Ennek azonban ellentmond az, hogy az elváltak körében a megverték aránya is kiugró, hiszen míg ez az arány a teljes mintában 13%, az elváltak között eléri az 57%-ot. Esetükben tehát nem egy esetleg indokolatlan félelemről, hanem tényleges verésről van szó.

A megverték aránya az elváltak csoportján kívül szignifikánsan magasabb az átlagnál a 8 osztálynál kevesebbet végzettek körében (38%), a háztartásbeliek (22%), a segédmunkások (24%) és a nyugdíjasok körében (20%). Ez utóbbi adatok arra utalnak, hogy az alacsony iskolai végzettség, az önálló kereset hiánya, illetve a rossz munkaerőpiaci helyzet az átlagnál kiszolgáltatottabbá teszi a nőket.

Az asszonyverés volt a vizsgált négy erőszakfajta közül az, ami a legtöbb történetet hívta elő a megkérdezettek közül. Valószínű, hogy erről van a legtöbb tapasztalata az embereknek, ez az, ami nagyon sokak környezetében előfordul. Összesen 508 férj által megvert asszony történetét olvashattuk a kérdőívekben, tehát a megkérdezettek fele (50%) élt át ilyesmit, vagy volt közvetlen környezetében ilyen esemény. Az elmesélt történetek 20%-a magával a megkérdezettel esett meg. A történetek 25%-a valamilyen családtaggal, 48%-a ismerőssel vagy munkatárssal, a fennmaradó 7% egyéb személlyel (barátnő, kliens stb.) esett meg. Mindössze a bántalmazások 19%-a volt olyan, hogy csak nagyon ritkán vagy egyszer fordult elő, a túlnyomó többsége többé-kevésbé rendszeres bántalmazás volt. Az áldozatok 3/4-ed része elmondta

valakinek a történetek, de az a személy többnyire rokon, ismerős, munkatárs, tehát nem hivatalos személy volt. A rendőrség tudomására az itt elmesélt esetek közül csak minden harmadik jutott. Még kevesebb volt (23%) azon eseteket aránya, ahol fel is jelentették az elkövetőt. Akik nem jelentették fel férjüket, a leggyakrabban a következőkkel indokolták ezt: félték a további következményektől (20%), szeretik férjüket és/vagy reménykednek, hogy minden jóra fordul (16%), védik a házasságot, nem akarják a gyerekeket apjuktól elszakítani (14%), arra gondolnak, hogy úgyszem senki (14%), illetve szégyellik a dolgot (9%). A történetek 37%-a végződött válással, 54%-ban együtt maradtak férj és feleség. Az elmesélt történetek 19%-áról van olyan információnk, hogy az áldozatok segítséget kért a rendőrségtől. Ezen esetek 55%-ában volt a rendőr segítőkész, 45%-ában elutasító. Az esetek többségében a nő pártján állt (81%) és inkább megnyugtató volt mint durva, viszont a rendőrség csak az eléje került esetek (31%-ában tudott valamilyen konkrét segítséget ajánlani a megvert nőnek. Ez az arány igen alacsonynak tekinthető, hiszen itt már mindössze 30 esetről, az összes asszonyverési történet 5%-áról van szó.

4.8. Van-e valami segítség?

Ez az utóbbi téma már átvezet minket elemzésünk utolsó témaköréhez, nevezetesen ahhoz, hogy vajon a megkérdezettek szerint ki segíthet a megvert nőknek, illetve mit lehetne tenni a családon belüli erőszak megfékezésére?

A családon belüli erőszakot elszenvedett nők jelentős része igyekszik eltitkolni azt, ami vele megesett, illetve legfeljebb családtagjainak, közeli ismerőseinek mondja el. Ritkán kerül hivatalos személy elé az erőszak ténye, ritkán kér valamilyen hatósági védelmet, eljárást, az erőszakot elszenvedett asszony. Kérdőívünkben megkíséreltünk ennek okaira is rákérdezni. Mivel – mint az előzőekben láthattuk – a felnőtt nők jelentős hányada szenvedett el fizikai erőszakot családján belül, illetve környezetükben sokan tapasztaltak ilyet, úgy véltük a válaszok jól le fogják írni a közvélekedést erről a kérdéstről.

17. táblázat

Mi az oka annak, hogy azok a nők, akiket házastársuk megver titkolják ezt és nem tesznek semmit? (%)

	N	%
Szégyelli	656	65,0
Fél férjétől (még jobban megveri, bosszút áll stb.)	336	33,3
Védi a családot, szereti férjét, a gyerekek miatt	165	16,3
Nem segít úgyszem senki (rossz tapasztalat)	75	7,4
Magánügynek tekinti	70	6,9
Egyéb okok	150	14,9

Megjegyzés: A kérdésre több választ is elfogadtunk, ezért a válaszok összege meghaladja a 100%-ot.

Mint az a 17. táblázatból látható, a megkérdezettek többségének igen markáns véleménye van a kérdéstről, mindössze 36 olyan személy volt, aki „nem tudom” választ adott. A megkérdezettek túlnyomó többsége (65%) úgy véli, hogy a szégyenérzet tartja vissza a megvert nőket attól, hogy segítséget kérjenek. Ez az adat arra utal, hogy sokak szerint még ma is inkább az áldozat szégyene az, hogy kiszolgáltatott helyzetbe került. A kérdéstről folyó nyílt beszéd segíthetne ezt a görcsöt oldani. A kö-

vetkező leggyakrabban említett tényező (33%) a félelem. Ebbe a csoportba soroltuk mindazokat a válaszokat, amik arra utaltak, hogy a feljelentett férj bosszút állhat magán a nőn, vagy gyermekén, szülein. Ez a félelem egyáltalán nem alaptalan. A kérdőívekben szereplő történetek egy részében (és a szakirodalom által megerősítve is) a brutális férjüket feljelentő nők sokszor nehezebb helyzetbe kerülnek, mint annak előtte voltak. Az áldozatok hathatós védelme nélkül reménytelen dolog a hatóságokhoz fordulni.

Az okok következő csoportja a hagyományos női szereppel kapcsolatos. A megkérdezettek 16%-a gondolja úgy, hogy a nőt a család egyben tartása, a férjük iránti szeretet, a gyerekek (vélt) érdeke tartja vissza attól, hogy feljelentsék férjüket, ha az megveri őket. Kérdés természetesen, hogy miféle családi élet az, amit ily módon, minden áron megvédenek a megvert asszonyok. A megkérdezettek 7%-a szerint az a rossz tapasztalat tartja vissza a nőt a feljelentéstől, hogy már úgyszemint tud senki segíteni, illetve korábban már megtették a feljelentést, de nem történt semmi. Közel ugyanennyien gondolják úgy, hogy valójában a családon belüli erőszak magánügy és emiatt nem tesznek semmit a megvert asszonyok. Végül a minta 15%-a további indokokat adott (pl. az asszony érzi, hogy megérdemelte a verést; anyagilag függ férjétől; nem olyan súlyos az eset stb.).

Megnéztük, hogy van-e valamilyen jellegzetes különbség a különféle indokokat adók szocio-demográfiai megoszlásában. Szignifikáns eltérést elsősorban a két első válasznál (a szégyen és a félelem) találtunk. Azok között, akik szerint a megvert nő szégyelli, hogy vele ez történt az átlagnál több a felsőfokú végzettségű, a vezető és értelmiségi, ugyanakkor az átlagnál kevesebb a legfiatalabb korosztályba tartozó, a 8 osztálynál kevesebbet végzett és az, akinek sose volt munkahelye. Ezzel szemben azok között, akik szerint a nőt a félelem tartja vissza attól, hogy tegyenek valamit verésük ellen, az átlagnál több a 18-27 éves, a hajadon, az eltartott és azok, akinek sose volt munkahelye. A függés, az anyagi kiszolgáltatottság tehát fokozza a félelem érzetét.

Arra is választ kerestünk, hogy vajon az erőszaknak melyik az a fokozata, amikor a megkérdezettek szerint segítséget kell(ene) a fenyegetett nőnek kérni. Abban az esetben, ha a férj veréssel, erőszakkal fenyegeti feleségét, a megkérdezettek 66%-a szerint segítséget kell(ene) kérni, tehát kevesebb mint a minta egyharmada szerint kell ezt a problémát a nőnek egyedül megoldania. A fenyegetés esetén leginkább azt javasolják a megkérdezettek, hogy a szülőkhöz forduljon a nő (39%), majd a rendőrség következik (28%), a harmadik leggyakrabban említett intézmény pedig a családsegítő szolgálat volt (15%).

Ha a férj megveri feleségét, a megkérdezettek 88%-a szerint a nőnek segítséget kell(ene) kérnie. Ebben az esetben már a rendőrséghez fordulnának a legtöbben (51%), majd a második helyen a szülők állnak (24%). Mint az elmesélt valóságos történetekből látszik, a ténylegesen megvert nőknek csak egy kis hányada fordul a rendőrséghez, ami ellentmondásban van azzal, hogy milyen sokan tartanak ezt fontosnak. Történeteink arról tanúskodnak, hogy sokaknak van negatív emléke a rendőrség eljárásáról családi erőszak esetén. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a ténylegesen megvert nők körében a rendőrség iránti bizalom jóval alacsonyabb, mint a nem megvert nők körében. Így tehát a rendőrségnek kellene a meglévő igényhez, elváráshoz felnőnie ebben a kérdésben. Figyelemre méltó, hogy leginkább a legmagasabb iskolázottságúak és a legfiatalabb korcsoportba tartozók vélik úgy, hogy a megvert asszonynak a rendőrséghez kellene fordulnia. Ez ismét azt támasztja alá,

hogyan az iskolázottabb, öntudatosabb, fiatalabb női réteg erős várakozással néz afelelé, hogy a rendőrség kezelni tudja a családon belüli erőszakos cselekményeket is.

Kérdőívünkben kitértünk arra is, hogy a megkérdezettek szerint lehet-e és, ha igen milyen eszközökkel csökkenteni a családon belül a nők elleni erőszakos cselekmények előfordulását. A megkérdezettek 64%-a bízta abban, hogy ez lehetséges, 23%-a szerint semmit sem lehet tenni, 13% pedig „nem tudom” választ adott. Jellegzetes különbségek adódnak a kérdésre adott válaszokban néhány szocio-demográfiai tényező mentén. Az átlagnál lényegesen magasabb arányban bíznak abban, hogy csökkenthető a nők elleni, családon belüli erőszak a legfiatalabb (18-27 éves) korosztályban és a hajadonok körében. Minél idősebb volt a megkérdezett, annál kevésbé bízott ebben. Még erősebb a különbség a kérdezett iskolai végzettsége alapján. A 8 osztállynál kevesebbet végzettek 54%-a hiszi, hogy csökkenthető ez az erőszak, a legalább 8 osztállyal és legfeljebb érettségivel rendelkező nők hasonló arányban (63%) bíznak ebben, míg a felsőfokú végzettségűek között ez az arány eléri a 76%-ot. Ez tehát azt jelenti, hogy a magasabb iskolai végzettség (sok más hatás mellett) ezen a téren is megnöveli a nők magabiztosságát, önbizalmát, megerősíti őket abban az érzésben, hogy nem kell eltérniük a családon belüli erőszakot.

18. táblázat
Mit lehetne tenni annak érdekében, hogy csökkenjen a családon belül a nők elleni erőszak? (%)

	N	%
Szigorúbb jogszabályok, szigorúbb hatósági fellépés	246	33,9
Nevelés, kapcsolatépítés megtanulása	123	16,9
Társadalmi problémák (munkanélküliség, szegénység, alkoholizmus stb.) megoldása	85	11,7
Több, nőket segítő szervezet, segélyvonal	83	11,4
Közvélemény formálása	74	10,2
Nők magabiztosabbá nevelése	50	6,9
Egyéb	65	9,0
Összesen	676	100,0

A 18. táblázatból látható, hogy a megkérdezettek igen sokféle választ adtak arra vonatkozóan, hogy mit lehetne tenni a nők elleni erőszak ellen. A leggyakrabban említett tényező a jogszabályok szigorításának, illetve szigorúbb betartatásának igénye volt. Ide soroltuk azokat a véleményeket is, hogy a rendőrségnek határozottabban kellene fellépnie a családon belüli erőszak ellen már annak „korai” szakaszában, nem pedig megvárni, „amíg vér folyik”. A következő leggyakrabban említett tényezőcsoport a családi nevelésre helyezi a hangsúlyt. A válaszadók ezen csoportja gyakran kiemeli a családi minta szerepét (aminek mint tudjuk valóban óriási szerepe van az erőszakos személyiség kialakulásában), illetve azt, hogy a fiúgyermeket nem helyes erőszakos, durva magatartásra nevelni. A következő tényezőcsoportok közel egyforma arányban említették a kérdezettek. Markánsan fogalmazódik meg, hogy szükség lenne több nőket segítő segítségnyújtásra, illetve telefonos segítségnyújtásra, a közvélemény figyelmének felhívására és alakítására, illetve a feszítő társadalmi problémák (alkoholizmus, munkanélküliség stb.) mint az erőszak fő kiváltó okainak megszüntetésére. A két előbbi inkább a magasabban iskolázott, fiatalabb megkérdezettek, az utóbbit inkább az alacsonyabban iskolázottak vallják magukénak. Megfogalmazódott az az igény is, hogy a nőket kell megtanítani arra, hogy

megvédjék magukat, megértetni velük, hogy nem kötelesek mindent eltűrni. Ezeken kívül számos, az „egyéb” csoportba sorolt javaslat fogalmazódott meg.

Ehhez képest lényegesen kevesebben vannak azok a megkérdezettek, akiknek az a meggyőződése, hogy a családon belüli erőszak nem csökkenthető. Erre is igen változatos, nehezen csoportosítható érvrendszer született, melyek közül a leggyakrabban említettek a következők voltak: a családon belül történő dolgok magánügynek minősíthetők; a nő maga (is) tehet róla, ha ilyen helyzetbe kerül, illetve úgyszólván ha elmenekülni egy erőszakos családból, tűrni kell. A válaszok erősen szóródtak, nem voltak jellegzetes különbségek az egyes társadalmi csoportok véleménystruktúrájában.

5. Összefoglalás, további kutatási javaslatok

Kutatásunk Magyarországon először kísérlete meg a családon belüli erőszak gyakoriságának feltérképezését. Ez a problémakör a tömegkommunikációban, a közbeszédben, de gyakran a döntéshozatalban is leggyakrabban egyfajta borzongató, ritka szenzációként jelenik meg. Ennek elsősorban az az oka, hogy csak a legbrutálisabb, halállal végződő esetekről esik szó. Eddig nem rendelkezünk adatokkal arról, hogy ennek a problémának mekkora a társadalmi súlya, elterjedtsége, hogy valójában hány embert is érint.

A kutatás során a családon belüli erőszak négy formájával: az asszonyveréssel, a nők elleni szexuális erőszakkal, a gyerekveréssel és a gyerekek szexuális zaklatásával foglalkoztunk. Ez utóbbi esetében nem csak a családon belüli eseteket vettük figyelembe. Nem foglalkoztunk a kutatás során a lelki erőszakkal, ami pedig – a szakirodalom szerint – általában szorosan együttjár a fizikai bántalmazással és a szexuális erőszakkal. Úgy gondoltuk, hogy ennek a témakörnek definiálása igen bonyolult, az adott kutatási keretbe nem fér be. Emellett kutatásunk olyan értelemben is leszűkített volt, hogy a nők férfiak elleni erőszakos cselekedeteivel sem foglalkoztunk. Nem mintha nem létezne ilyesmi, de ennek súlya a nőkkel szembeni erőszakhoz képest csekélyebb.

A kutatás módszere illeszkedett alapvető kérdésfelvetésünkhöz, hiszen ha egy adott jelenség társadalmi elterjedtségére vonatkozóan akarunk adatokat szerezni, nem használhatjuk azokat az intenzív technikákat, amik mélyre ásnak ugyan, de kis mintát, illetve nem reprezentatív mintát ölelnek fel. A kutatás a 18 éven felüli magyarországi női népességet reprezentálta, a minta nagysága 1010 fő volt. A minta összetétele életkori és iskolázottsági csoportok alapján megfelelt a reprezentativitás követelményeinek, településtípus alapján azonban kissé eltért attól, mivel a budapesti lakosok a mintában alulreprezentáltak voltak. A vizsgálatban sztenderdizált kérdőívet használtunk. A kérdések egy csoportja a családon belüli erőszakkal kapcsolatos vélekedéseket, attitűdöket szondázta. A második kérdéscsoport a megkérdezett személyes tapasztalatainak, a vele esetlegesen előfordult erőszakos cselekmények feltárására irányult. A kérdések harmadik csoportjában olyan erőszakos történeteket mesélhettek el részletesen a megkérdezettek, amik velük, vagy közvetlen környezetükben történtek. Ez utóbbi kérdéscsoport tárta fel a hatóságok viszonyulását is a családon belüli erőszakhoz.

A tanulmány főbb megállapításai a következők:

- A gyerekverés a mai magyar társadalomban széles körben elfogadott „nevelési eszköz” A megkérdezettek háromnegyede szerint a szülőnek joga van megpofozni gyerekét, ha az megérdemli. A történetekből az derül ki, hogy szinte mindennel „kiérdemelheti” egy gyerek a verést. Még azok számára is elfogadott a gyerekverés, akik maguk nem élnek vele. A megkérdezett felnőtt nők 5%-át rendszeresen verték szülei, 13%-át pedig (legalább egyszer) nagyon megverték. A mintába került anyák 18%-a verte már meg nagyon gyerekét.
- A gyerekek szexuális zaklatása a megkérdezettek szerint igen gyakori hazánkban. A minta fele úgy véli, hogy ez sok gyerekkel előfordul. Úgy tűnik ez az erőszak fajta igen érzékenyen érinti a nőket. A falun és a Budapesten élők a városiaknál nagyobb, gyakoribb problémának tartják a molesztálást, több ilyen esetet ismernek, több történetet mesélnek. A megkérdezettek 8%-ával fordult elő gyerekkorában, hogy egy felnőtt szexuálisan közeledett hozzá. A gyerekkori szexuális zaklatás és a szülői verés igen gyakran együtt jár. A felnőtt női népesség körülbelül 2%-a (mintegy 80 ezer nő) átélte mindkettőt gyerekkorában.
- Nyilvánvaló, hogy a házasságon belüli nemi erőszak – együtt a többi, szexualitáshoz kapcsolódódó témával – olyan témakör, amiről napjainkban is kevés szó esik nyilvánosan. Ez az a téma, amiről az emberek családi és baráti körben is keveset beszélnek, a média sem érinti eleget. Akinek gondja van, az magára marad, gyakran azt hiszi, hogy ő az egyetlen, akivel ez a dolog megtörténhetett. A minta nem egészen 8%-ával fordult elő, hogy férje/partnere erőszakkal kényszerítette nemi életre, ami 3,5-szer nagyobb a megerőszakoltak arányánál. Nyilvánvalóan a férji, partneri erőszak nem jelent meg ez utóbbi adatban. A mintában szinte nem találunk olyan szocio-demográfiai változót, ami differenciálná a férfiak, partnerek által elkövetett szexuális erőszakot. Másképpen szólva, valamennyi életkorban, iskolai végzettség mellett, valamennyi településtípuson nagyjából egyenletesen fordulnak elő ilyen esetek.
- A házasságon belüli nemi erőszak áldozatait, ha el is mondták valakinek az esetet, akkor az leginkább barátnőjük, rokonuk volt, és mindössze 13%-uk jelentette fel az elkövetőt. A rendőrséghez fordulók közül minden negyedik elutasítással, minden hatodik durvasággal találkozott. A rendőrség az esetek mindössze kétharmadában tudott az áldozatnak valamiféle segítséget nyújtani.
- A megkérdezettek valamivel több mint fele (55%) hallott arról, hogy Magyarországon is büntethető a házasságon belüli szexuális erőszak és 45%-a nincs tisztában ezzel a jogszabállyal. A legalacsonyabb arányban a 18-27 éves korosztály tagjai ismerik a jogszabályt (41%-uk), a legmagasabb arányban pedig a 38-47 évesek (64%). Iskolai végzettség szerint a 8 osztály elvégzése jelent választóvonalat: a 8 osztálynál kevesebbet végzett nőknek mindössze egyharmada ismeri a jogszabályt, a magasabb képzettségűek között ebben a tekintetben nincs jelentős különbség. Figyelemre méltó, hogy azok a nők, akin férjük nemi erőszakot követett el, a kontrollcsoportnál kevésbé ismerik azt a jogszabályt, hogy a házasságon belüli nemi erőszak is büntethető. A megkérdezettek többsége (88%) egyetért ezzel a jogszabállyal, 7% nem ért egyet, illetve a maradék nem foglalt állást.
- A válások egy részében nyilvánvalóan szerepet játszik a férj által elkövetett szexuális erőszak, illetve a feleség verése. Az elváltak minden más családi állapotúnál magasabb arányban gondolják, hogy a házastársak közötti veszekedésnek gyakran oka, hogy az egyikük akar nemi életet élni, míg a másik nem; az átlagnál lényegesen többen éltek át szexuális erőszakot férjük részéről (25%) és

gyakoribbak ezekben a családokban a feleségverési esetek is. Megdöbbentő arányban, 61%-ban számolnak be a házasságon belüli fenyegetettségről az elváltak. Gyakran halljuk, hogy a válások száma túlságosan magas nálunk, ugyanakkor a családon belüli erőszakról és ennek a válással való összefüggéséről kevés szó esik. Ha ismertebbek lennének ezek az adatok, talán kevesebb olyan vád érné a nőket, hogy „minden apróság” miatt elválnak.

- A közvélemény igen markáns véleménnyel rendelkezik arról, hogy hol a magánélet határa, hol kell(ene) a családi veszekedésekbe külső személynek beavatkozni. A megkérdezettek túlnyomó többsége (88%) gondolja azt, hogy teljes mértékben családi belügy, ha egy férj vagy egy feleség sértő, megalázó dolgot mond házastársának. Több szempontból is aggasztónak tartjuk ezt a vélekedést. Egyrészt a szakirodalomból tudjuk, hogy a bántalmazás ritkán „áll meg” a megalázásnál, gyakran szorosan összefonódik az egyéb erőszak fajtákkal. Másrészt nehezen tudjuk elfogadni, hogy az emberek túlnyomó többsége számára a házastárs sértegetése, megalázása a „normális” házastársi kapcsolat része. A házastársak magánügyének tekinti a megkérdezettek fele azt, ha veréssel, erőszakkal fenyegetik egymást, illetve ha a férj megpofozza a feleségét. A megkérdezettek között viszont már csak 16% véli úgy, hogy magánügy, ha egy férj ökölrel vagy valamilyen tárggyal veri a feleségét. Láthatólag ez az a pont, ahol a többség már valamilyen közbeavatkozást indokoltnak tartana. Ugyanakkor a szakirodalom alapján úgy véljük, hogy ezen a ponton már nagyon nehéz tartósan megváltoztatni a férfi erőszakos magatartását, rábírní, hogy hagyjon fel az erőszakkal. Emellett nem hallgathatjuk el, hogy aggasztónak tartjuk azt is, hogy minden hetedik nő szerint még az is a magánélet része, ha egy férj nyilvánvaló brutalitással veri feleségét.
- Mintánkban 196 személynek olyan apja volt (a megkérdezettek 20%-a), aki megverte a megkérdezett anyját. A verekedő apák 32%-a a gyereket is verte, a maradék 68%-a „csak” az anyát. Emellett további 61 olyan eset volt a teljes mintában, ahol az apa nem verte az anyát, ugyanakkor valamelyik szülő (nem tudhatjuk, hogy az apa vagy az anya) verte a gyereket. Úgy véljük azonban, hogy egy gyerek számára nem kevésbé fenyegető, félelmet keltő az, ha az apja az anyját veri. További vizsgálatok kellenek annak feltárására, hogy ez a felnőtt női (és nyilván férfi) generáció jelentős részét érintő gyerekkori trauma hogyan hat a mai házastársi kapcsolatokra családi életre.
- A gyerekkori fenyegetettséghez hasonlóan kiszámoltuk azok számát is, akik felnőtt partnerkapcsolatukban fenyegetettséget éltek meg, tehát férjük megverte őket. A teljes minta 28%-a élt vagy él át ilyen szempontból fenyegetettséget. Erős összefüggés van a gyerekkori és a felnőttkori fenyegetettség között, hiszen a gyerekkorban fenyegetett légkörben felnővők kétszer akkora eséllyel kerültek felnőtt korukban is hasonló helyzetbe, mint a nem fenyegetett légkörben felnővők.
- A megkérdezettek túlnyomó többsége (65%) úgy véli, hogy elsősorban a szegénység, másodsorban a félelem (33%) tartja vissza a megvert nőket attól, hogy segítséget kérjenek valakitől. Ez az adat arra utal, hogy sokak szerint még ma is inkább az áldozat szégyene az, hogy kiszolgáltatott helyzetbe került. A kérdésről folyó nyílt beszéd segíthetne ezt a görcsöt oldani.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a családon belüli erőszak a mai magyar társadalomban igen elterjedt, sokakat érintő probléma. A kérdés jogi szabályozása megoldott, hiszen mind a feleség megerősztolása, mind a gyerekek, illetve asszonyok verése büntethető cselekmény. A kutatás azonban mégis azt támasztotta alá, hogy a hatóságok, elsősorban a rendőrség gyakran nem tud mit kezdeni ezzel a

problémakörrel. A családi verekedésekkor vagy ki sem mennek a helyszínre, vagy pedig a brutális férj szóbeli figyelmeztetésével megoldottnak látják a problémát. Mindez megerősíti azt az érzetet, hogy aki a hatóságokhoz fordul, még rosszabbul jár, mint aki csendben tűr. Szükség lenne tehát a létező jogszabályok következetes betartására. Emellett fontos megemlítenünk, hogy a brutális férfiak, szülők gyakran maguk is valamiféle terápiás segítségre szorulnak, hiszen az esetek nagy részében ők is hasonló légkörű családban nőttek fel. Megoldatlan, illetve nagyon szűk körben fordul elő csak, hogy az agresszív, verekedő férj ne csupán börtönbüntetést kapjon (ha egyáltalán kap), hanem valamiféle terápiás segítséget is.

Kevés azoknak az anyaothonoknak és segélyszervezeteknek a száma, illetve anyagi ellátottsága, amelyek az erőszak áldozatait befogadhatnák, illetve segíthetnék. Sok asszony azért nem tud kimenekülni nehéz helyzetéből, mert nem tud hova költözni, illetve nem kap lelki, jogi és gyakorlati támogatást ehhez a döntéshez. Az erőszak áldozataival foglalkozók munkájának anyagi és erkölcsi elismerésére igen nagy szükség lenne.

A tömegkommunikációban, a politikai döntéshozatalban nem szabad elfeledkezni a családon belüli erőszak áldozatairól. A családok támogatása, a családi értékek erősítése azt is kell hogy jelentse, hogy a nem harmonikus családban élők, a nehéz helyzetbe kerülők ne érezzék hibásnak magukat, és találjanak kiutat helyzetükből. A fiatal nemzedék nevelésében a mainál nagyobb szerepet kellene kapnia a konfliktuskezelő stratégiák megtanulásának, illetve az erőszak elítélésének. A családjukkal erőszakoskodó férfiak ellen éppen azok a férfiak tehetnének legtöbbet, akik maguk nem így viselkednek, azzal hogy magát az erőszakot ítélik el.

A kutatás – mint a nehéz kérdéseket felvető, úttörő jellegű kutatások általában – számos kérdést megválaszolatlanul hagyott. Ezek további kutatások kiindulópontjai lehetnek. A jövőben érdemes lenne foglalkozni a férfiak erőszakkal kapcsolatos attitűdjeivel, illetve azzal, hogy ők maguk hogyan látják a családon belüli erőszakot. Érdemes lenne megvizsgálni a lelki erőszak előfordulásának gyakoriságát, formáit, azt hogy a férfiak és a nők hogyan élnek ezzel az eszközzel. Végül további vizsgálatokat igényel az a kérdés, hogy a családon belüli erőszak és a családi élet sokféle egyéb válsága hogyan függ össze egymással.

Bibliográfia

Lakner Zoltán, Tordainé Vida Katalin és Tordai Vilmos (szerk.) (1997): Gyerekbántalmazás. Tanulmánygyűjtemény. Kalendart Kiadó.

Johnson, Norman (ed.) (1985): Marital Violence. Routledge and Kegan Paul London.

Morvai Krisztina (1998): Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog. Kossuth Kiadó.

Men Beating Women: Ending Domestic Violence. A qualitative and quantitative study of public attitudes on violence against women. EDK Associates, New York, 1993.

MELLÉKLET

A kártyán feltett kérdésekre adott válaszok megoszlása (%)

	Igen	Nem	Nem tudom	Hibás válasz
1. Erőszakolt nő maga tehet róla	35,0	48,9	11,0	5,1
2. Majdnem megerőszakolták	9,4	79,9	10,6	0,1
3. Megerőszakolták	2,2	85,5	12,1	0,2
4. Férje megerőszakolta	7,6	79,5	12,3	0,6
5. Gyerekkorában molesztálták	8,1	80,2	11,0	0,7
6. Apa verte anyát	19,6	68,3	10,9	1,2
7. Szülei fenyegették egymást	25,7	59,5	11,7	3,1
8. Félt, hogy szülei verekednek	27,1	60,9	11,1	0,9
9. Szülei megverték	12,6	75,9	11,0	0,5
10. Szülei rendszeresen verték őt	4,9	82,9	11,6	0,7
11. Pofozta gyerekeit	13,3	72,9	13,0	0,9
12. Verte gyerekeit/bánja	14,2	70,9	14,2	0,8
13. Szülő joga a pofozás	70,3	17,3	10,5	1,9
14. Félt, hogy megveri a férje	18,1	69,1	11,8	1,0
15. Férje fenyegette	22,3	65,4	11,9	0,4
16. Férje megverte	13,4	72,1	14,2	0,4
17. Családi bajt titkolni kell	55,0	31,2	11,3	2,5
18. A rendőrség nem tesz semmit az erőszak ellen	45,0	40,9	10,9	3,2

Abstract

There were no available data in Hungary so far about the significance and incidence of violence in the family. In 1998 the first survey was carried out to measure the extent and importance of this issue, asking individuals from the random sample of the adult female population. According to the results the paper covers four type of violence inside the family: wife beating; raping of women, beating children, and sexual harassment against children.

Beating children is a widely acceptable „educational instrument” in the contemporary Hungary. Two-thirds of the respondents think that parents have the right to slap/smack their child, if s/he deserved it. Half of the interviewed population said that the occurrence of sexual harassment against children is quite common in Hungary. We found that the physical assaulting and the sexual harassment of children within the family very often go together.

Raping in the family is a suppressed issue, people do not speak about it and even the media do not refer to this issue enough. Those involved stay alone with their problems, thinking that they are the only one to whom this thing had happened. Eight per cent of the sample claimed that she was forced to have sexual relation with her husband or partner, which rate is 3.5 times higher compare to the proportion of raped women outside the family. Interesting that the incidence of raping inside the family is does not differ very much by any socio-demographic characteristics of the respondent.

Obviously, high divorce rate in Hungary may also be due to the sexual violence against women in the family. According to the results the proportion of women who were raped by their partners was much higher (25 per cent) among divorced respondents. The incidence of wife beating is also higher in this kind of families and also served as a good reason to get divorced.

Almost 90 per cent of the respondents think that if one of the partners is abusing the other is a private matter, and half of them said threatening each other with beating or violence it is still acceptable as part of their private life. But, it is alarming that every seventh woman still think is a private matter if the husband beating his wife with brutality. Shame and fear are the main reasons why victims do not accept help from outside.

The paper proved that violence inside the family is very common and relevant issue in contemporary Hungary. Although proper legal treatment is already worked out, violence within the family is an indictable offence, the results show that legal authority, and mainly the police cannot cope with the problem. It would be very important to observe the existing law consistently, and also to provide facilities for those inhuman husbands and parents to get an appropriate health treatment or therapy.

There are only few mothers' organisations or aid stations that can house and help the victims of violation. Many wives cannot quit from the difficult situation, because there is no place to move in and do not get mental, legal and practical support to make a decision. There is also a need of financial and moral appreciation of those employees, who take care for the victims of violence. The mass communication and decision-makers in politics must not forget about the victims of violence in the family. Supporting family and strengthening value of the family should also mean that those

who live in disharmony in their family should not blame themselves, but find a solution to get out of this situation.

The paper left some very important questions without response, these questions can be a starting point of new researches. In the future it would be worth dealing with men's opinion about violence inside the family, the mental instruments of violence: who make a use of it, men or women. Last but not least it is a relevant question how violence is related to other kind of crisis inside the family.

Jegyzet

A TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok eddig megjelent számai

1. Michael F. Förster–Tóth István György: Szegénység és egyenlőtlenségek Magyarországon és a többi visegrádi országban (1997. november)
2. Tóth István János: Az adófizetők jövedelemszerkezete és adótehermegoszlása 1996-ban (1997. december)
3. Gál Róbert Iván: Az önkéntes nyugdíjpénztárak piaca (1998. január)
4. Medgyesi Márton–Róbert Péter: A munka-attitűdök időbeli változása 1989-1997 között (1998. február)
5. Szivós Péter–Tóth István György: A jóléti támogatások és a szegénység Magyarországon, 1992-1997 (1998. március)
6. Mészáros József–Szakadát István: Parlamenti képviselői helyek megoszlásának becslése közvéleménykutatási adatok alapján (1998. április)
7. Sik Endre–Tóth István János: A rejtett gazdaság néhány eleme a mai Magyarországon (1998. május)
8. Róbert Péter–Nagy Ildikó: Újraelosztó állam vagy öngondoskodó polgár? (1998. június)
9. Lehmann Hedvig–Polonyi Gábor: Kórkörkép: látens és diagnosztizált betegségek (1998. július)
10. Szivós Péter–Rudas Tamás–Tóth István György: TÁRSZIM97 mikro-szimulációs modell az adók és támogatások hatásvizsgálatára (1998. augusztus)
11. Sik Endre: Külföldiek Magyarországon és a velük kapcsolatos nézetek a helyi önkormányzatokban (1999. május)